

SNF-rapport nr. 42/03

**Reiselivsnæringer og turistkonsum
i Hordaland**

av

**Christian Andersen
Winfried Ellingsen**

SNF- prosjekt nr. 3655:
"Reiselivsnæringen og turismens økonomiske
betydning i regioner i Hordaland"

Prosjektet er finansiert av Hordaland Fylkeskommune

**SAMFUNNS- OG NÆRINGSLIVSFORSKNING AS
BERGEN, OKTOBER 2003**

© Dette eksemplar er fremstilt etter avtale
med KOPINOR, Stenergate 1, 0050 Oslo.
Ytterligere eksemplarfremstilling uten avtale
og i strid med åndsverkloven er straffbart
og kan medføre erstatningsansvar.

ISBN 82-491-0300-9
ISSN 0803-4036

FORORD

Denne rapporten utgjør dokumentasjonen av SNF prosjekt 3655 "Reiselivsnæringenes og turismens økonomiske betydning i Hordaland". Prosjektet er finansiert av Hordaland Fylkeskommune.

Anne Hunderi, Hordaland Fylkeskommune, og Bjørn Myhren, Bergen Reiselivsråd, har gitt nyttige kommentarer til rapporten.

Forfatterne er alene ansvarlig for bruk av data og presentasjon av resultatene.

INNHold

	Sammendrag	i
1	Innledning	1
2	Begrepsavklaring	5
3	Reiselivsnæringene i Hordaland	11
3.1	Overnatting, servering og transport.....	11
3.2	Sammenlikning på tvers av regioner for året 2001	37
3.3	Museer og attraksjoner i Hordaland	40
3.3.1	Om avgrensning av attraksjoner.....	40
3.3.2	Nærmere om museer	41
3.3.3	Spesielle anlegg og aktiviteter.....	43
4	Turistkonsum i Hordaland	45
4.1	Introduksjon	45
4.2	Nærmere om forbrukstall	47
4.2.1	Forbruk, turistkategori og overnatting.....	47
4.2.2	Forbruk delt opp på underkategorier	51
4.3	Nærmere om overnatting i reiselivsregioner	56
4.3.1	Om reiseform og regionalisering.....	56
4.3.2	Overnatting.....	57
4.3.3	Utvalgsundersøkelser, mulighet for regionalisering.....	58

4.4	Forbruksberegninger for Hordaland og regioner.....	60
4.4.1	Overnattingstall etter formål med reisen og nasjonalitet.....	60
4.4.2	Overnattingstall for campingplasser og hyttegrender.....	66
4.4.3	Beregning av regionalisert konsum basert på overnattingsstatistikken.....	69
4.4.4	Korrigert overnattingsstatistikk for camping, hytter, familie/venner.....	74
4.5	Cruiseturismen i Hordaland	80
5	Skatter og avgifter.....	82
5.1	Innledning.....	82
5.2	Skatter på ansattes inntekt og skatt på bedriftsoverskudd i reiselivsnæringene.....	83
5.3	Merverdiavgift.....	84
6	Turismens regionaløkonomiske virkninger	88
6.1	Omsetningsmessige ringvirkninger.....	88
6.2	Indirekte sysselsettingsvirkninger	93
7	Litteratur.....	95
	Vedlegg: Ferjedrift i Hordaland	97

SAMMENDRAG

Bakgrunnen for prosjektet var en henvendelse fra Hordaland Fylkeskommune til SNF vedrørende utarbeidelse av en oversikt over turismens betydning for Hordaland målt ut fra sysselsetting og omsetning. Det ble også reist spørsmål om reiselivsnæringenes betydning for skatter og avgifter. Innenfor gruppen av turister var det ønsket en oppdeling i norske og utenlandske ferie- og fritidsreisende og norske og utenlandske yrkes- og forretningsreisende. I oppdraget ble det videre skjelnet mellom syv reiselivsregioner innenfor Hordaland.

Det er flere muligheter når man skal beskrive den økonomiske betydning av turismen. Den første muligheten er å ta utgangspunkt i produksjonssiden, dvs. beskrive aktiviteten i de næringer som tradisjonelt regnes som reiselivsnæringer og som leverer tjenester og produkter til turister. Fordelen med denne metoden er at det for en rekke viktige reiselivsnæringer i utgangspunktet eksisterer god statistikk. Ulempen med denne metoden er at de fleste næringer som leverer tjenester eller produkter til turismen også leverer til forbruk som ikke kan regnes som turisme. Det varierer sterkt mellom de enkelte reiselivsnæringene hvor stor del av den samlede produksjon som er relevant for turisme. For overnattingssektoren vil andelen være høy, mens den vil være vesentlig lavere innenfor deler av samferdselssektoren. Endelig vil en del produkter leveres til turisme fra næringer som ikke regnes som reiselivsnæringer. Dette gjelder for eksempel for varehandel.

Den andre muligheten er å ta utgangspunkt i anslag på turistenes forbruk. Det eksisterer statistikk for forbruksmønsteret for forskjellige kategorier av turister. Ut fra antallet turister kan det dermed være mulig å gi et anslag på turismens samlede bidrag til etterspørsel. Ved denne metoden vil man være avhengig både av kvaliteten på forbruksdata og på data for hvor mange turister som over tid har oppholdt seg i forskjellige regioner.

For begge de to metodene gjelder at de blir vanskeligere å gjennomføre jo mindre geografiske enheter man ønsker å beskrive. Dette gjelder for det første fordi det statistiske grunnlaget med hensyn til produksjon og overnatting blir mer usikkert for mindre regioner. For det andre vil lokalisering av forbruk og økonomisk aktivitet ha mindre klar sammenheng med overnattingssted og bedriftslokalisering, jo mindre enheter man analyserer. Arbeidet med denne rapporten viser at disse problemene gjør seg sterkt gjeldende når man beveger seg under fylkesnivå.

Kapittel 3 i denne rapporten beskriver reiselivsnæringer fra produksjonssiden. Resultatene gir mulighet for å skjelne mellom de forskjellige regionene i Hordaland ut fra reiselivsnæringenes betydning og sammensetning. Bergen dominerer reiselivsnæringene med omkring 80% av aktiviteten målt ut fra omsetning eller sysselsetting. Alle typer reiselivsnæringer er bredt representert. Kulturelle aktiviteter er fremtredende. Både ferie- og fritidsreiser og forretningsreiser har Bergen som mål. Heretter følger de øvrige regionene med en andel av omsetningen fra 3 til 6%. Innenfor denne gruppen av små regioner er det mulig å skjelne mellom flere typer. De ”tradisjonelle turist- eller reiselivsregioner” kan være dekkende for tre regioner: Hardanger, Voss og Osterfjord/Bjørnefjord. Disse regionene er karakterisert av overnattingsnæringenes relativt stor betydning innenfor regionen. Også i forhold til den samlede overnatting i Hordaland er disse regionene fremtredende. Her er ferie- og fritidsreiser drivkraften for aktiviteten. Sunnhordland har en betydelig aktivitet i reiselivsnæringene, men overnattingsbedrifter er mindre fremtredende. Det er en relativt høy andel av forretningsreisende innenfor overnatting. Her ser man bildet av reiselivsaktivitet knyttet til et internasjonalt orientert næringsmiljø. For de øvrige regioner, Nordhordland og Askøy/Sotra/Øygarden er tradisjonell ferie- og fritids turisme målt ved overnatting av mindre betydning. Aktiviteten i reiselivsnæringene er her knyttet spesielt til samferdsel, hvor ”lokal” aktivitet har en stor betydning.

Kapittel 4 inneholder analyser av konsum for turister basert på forbruks- og overnattingsstatistikk. En analyse av konsum i forskjellige regioner er basert på tall for overnatting på hoteller og andre overnattingsbedrifter. Et vesentlig resultat er her at utgifter som ikke viser seg i det som tradisjonelt regnes som reiselivsnæringer – dvs. shopping eller varekjøp – har et betydelig økonomisk omfang.

Analysen godtgjør at reiselivsnæringene har stor betydning for sysselsetting og omsetning i Hordaland. Det viser seg samtidig at det er betydelige problemer med data knyttet til overnatting utenfor hotell. Dette dreier seg spesielt om overnatting i hytter og hos venner/familie. Dette gir problemer med hensyn til å fastslå betydningen av overnattinger for forskjellige regioner. Det har også betydning for fordelingen av konsum på forskjellige næringer, fordi forbrukssammensetningen varierer mellom forskjellige overnattingsformer.

1 INNLEDNING

Turisme representerer et av verdens største industrier. Den internasjonale organisasjon for reiselivsnæringer, World Tourism Organization, anslår at 698.8 millioner turister står for et forbruk på 475.8 milliarder US dollar i 2000. Vekstraten (00/99) var på 7.4% i antall turister og 4.5% forbruksvekst i samme periode. Dette gjør internasjonal turisme til en av de raskest voksende industrier på verdensbasis og den tredje største eksportindustrien etter olje- og bilindustrien. Denne statistikken tar kun hensyn til internasjonal turisme og ignorerer intern turisme som, for Norge sin del, utgjør en større del av samlet turistkonsum enn internasjonal turisme. Nordmenns andel av samlet turistkonsumet av reiselivsprodukter på landsbasis var rundt 73% i 1997 (Brændvang & Sørensen, 2002). Med den store betydningen turisme har for nasjonale – og regionale - økonomier er det viktig å analysere dens omfang, natur og utvikling, og konsekvenser for omsetning og sysselsetting. Turistenes forbruk i de områdene de besøker tilsvarer eksport av varer og tjenester til eksterne områder i inn- og utland. Både reiselivsnæringene og resten av næringslivet, ulike organisasjoner og politiske organer på lokalt, regionalt og nasjonalt nivå har derfor stor interesse av å kunne tallfeste hvilken betydning turismen har for næringsutviklingen.

Denne rapporten fokuserer på turismens økonomiske og sysselsettingsmessige betydning i Hordaland fylke etter oppdrag fra Hordaland Fylkeskommune. Produksjons- og konsumberegninger som presenteres er basert på tall for **2001**, men rapporten vil også henvise til utviklingen fra 1999 til 2001 når det er relevant. Tallene er hovedsakelig hentet fra tilgjengelig statistikk fra Statistisk Sentralbyrå (SSB) og supplert med opplysninger fra forbruksundersøkelser (TØI) og andre relevante kilder. Definisjoner og retningslinjer for hvilke størrelser som skal omfattes i turistbegrepet er definert av WTO og prinsippene i dette prosjektet er dermed konsistent med eksisterende kunnskap på dette feltet. I kapittel 2 gir vi en beskrivelse av begrepsapparatet og definisjoner som er i tråd med disse retningslinjer. Metodene som er brukt i denne rapporten er det gjort rede for i de enkelte kapitlene.

Analysen i denne rapporten, i tillegg til å gi en analyse av turismens betydning i Hordaland fylke som helhet, er også tilpasset et lavere geografisk nivå dvs. reiselivsregioner. Kartleggingen av enkelte reiselivsregioner har vært gjennomført tidligere (Sevaldsen & Hansen, 2002 om Hardanger) men presentasjonen av en oversikt over turismens betydning i alle regioner i et fylket kan være et viktig instrument i planleggingsprosessen. Vi gjør

oppmerksom på at en beregning av indirekte virkninger av turismen i de enkelte regionene er teknisk mulig men meget tidkrevende og kostbart. Rapporten fokuserer derfor på turismens direkte virkninger på produksjonssiden (Kapittel 3) og konsumsiden (Kapittel 4) i regionene. I reiselivssammenheng blir Hordaland delt inn i syv regioner, mange med egne reiselivslag:

1. Bergen
2. Hardanger
3. Voss
4. Osterfjord/Bjørnefjord
5. Nordhordland
6. Sunnhordland
7. Sotra/Øygarden/Askøy

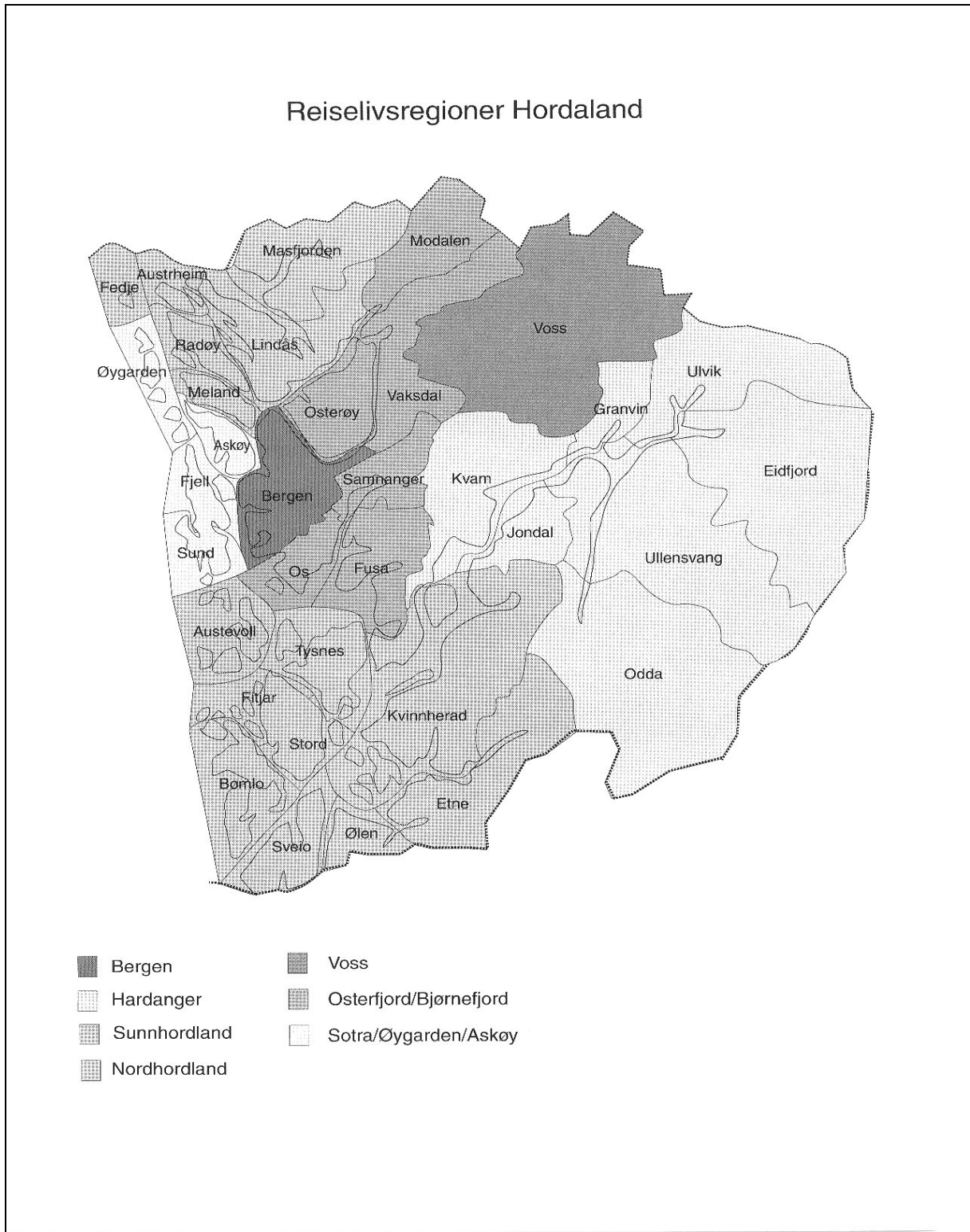
Med unntak av storkommunene Bergen og Voss er de resterende reiselivsregioner basert på en ”sammenslåing” av kommuner. Disse er nærmere omtalt i neste kapittel.

Tendensen i senere tiår viser at markedet overtar som allokeringfaktor på bekostning av politisk styring. Dette innebærer at vekst i større grad må genereres av det lokale næringslivet selv. Men det er viktig, også for politiske myndigheter, å vite mer om koblinger mellom ulike produkter i det lokale og regionale markedet for flere typer varer og tjenester, ikke minst fordi reiselivet representerer en inntektskilde for politiske organer gjennom skatter og avgifter (Kapittel 5). Samtidig er fylkeskommunen og de ulike reiselivslagene involvert i tilrettelegging og informasjonsstrømmen mot markedet, både internt (informasjon til turister på stedet) og eksternt (markedsføring av regionen i utlandet). Dette bidrar til verdiskapingen i fylket.

En endret turistkonsum i positive eller negativ retning vil ha betydning for produksjonen og verdiskaping generelt i fylket. Etterspørsel fra turister slår direkte ut i økt produksjon for reiselivsnæringen og økt produksjon hos underleverandører. Turister bidrar også til vekst i næringer som ikke er definert som typiske reiselivsnæringer, til eksempel shopping, og økt produksjon vil også føre til økt inntekt og dermed til økt privat konsum. Disse regional-økonomiske ringvirkninger eller overrissingeffekter og diskusjonen av beregningene og modellverktøyet som danner grunnlaget for produksjonsmultiplikatorer på fylkesnivå er omtalt i Kapittel 6.

Prosjektet tar ikke for seg reiselivets konkurransedyktighet i Hordaland og sier ikke noe om hva som er en vellykket strategi for å tiltrekke seg flere besøkende til regionen. Rapporten fokuserer eksplisitt på turistkonsum, på reiselivsprodukter og produsenter, og på ringvirkninger av turistkonsum for annen aktivitet og andre næringer. I forhold til forbruksberegninger er private overnattinger og omsetning som ikke er offisielt registrert stipulert ut fra utvalgsundersøkelser som belyser atferden hos norske og utenlandske reisende. Vi følger SSBs standardinndeling av turister i fire kategorier og ser bort fra en nasjonsvis inndeling, selv om tilgjengelig statistikk viser at turister fra ulike land kan ha ulike preferanser og konsumatferd.

Figur 1: Inndelingen av Hordaland i 7 reiselivsregioner.

2 BEGREPSAVKLARING

I analysen av reiselivenæringene i Hordaland skjelnes det mellom syv regioner. Disse er definert med utgangspunkt i kommuner.

Reiselivsregioner i Hordaland (med kommunenummer):

1. **Bergen** (1201).
2. **Hardanger:** Eidfjord (1232), Granvin (1234), Jondal (1227), Kvam (1238), Odda (1228), Ullensvang (1231), Ulvik (1233).
3. **Voss** (1235).
4. **Osterfjord/Bjørnefjord:** Osterøy (1253), Vaksdal (1251), Modalen (1252), Fusa (1241), Samnanger (1242), Os (1243).
5. **Nordhordland:** Meland (1256), Radøy (1260), Lindås (1263), Austrheim (1264), Fedje (1256), Masfjorden (1266).
6. **Sunnhordland:** Etne (1211), Sveio (1216), Bømlo (1219), Stord (1221), Fitjar (1222), Tysnes (1223), Kvinnherad (1224), Austevoll (1244), Ølen¹ (1159).
7. **Sotra/øy garden/Askøy:** Sund (1245), Fjell (1246), Øygarden (1259), Askøy (1247).

Regionene er vist på kartet på motstående side.

¹ Ølen kommune ble 1/1-2002 overført til Rogaland. Analysen blir gjennomført for 2001, så Ølen regnes her som en del av Hordaland Fylke.

Herunder defineres noen sentrale begreper i analysen.

Turist: *En turist er en person som reiser til eller oppholder seg på et sted som ligger utenfor det området som personen normalt ferdes i. Reisen skal være av en ikke-rutinemessig karakter og oppholdet varer kortere enn et år (World Tourism Organisation (WTO), 1994).*

Denne definisjonen inkluderer innenlandske så vel som utenlandske besøkende. Men formålet med reisen er ikke definert fordi den ikke skiller mellom ferie- og fritidsreisende og forretningsreisende. Definisjonen avviker noe fra den allmenne oppfatning av turistbegrepet som skiller turister fra andre reisende med formålet ved reisen. Turistbegrepet omfatter ikke bare ferie- og fritidsreiser men også alle yrkesrelaterte reiser.

Forretningsreisende: *Personer som reiser for offentlig eller privat arbeidsgivers regning.*

Reiselivsnæring: *Næringer som er avhengig av og/eller har stor betydning for turisme. Produkter som er typiske for reiselivsnæringene klassifiseres som reiselivsprodukter.*

Graden av avhengighet kan være vanskelig å avgjøre og den noe upresise definisjonen illustrerer at de produkter som produseres i reiselivsnæringen anvendes ikke bare som turistkonsum. Severdigheter, lokale transportmidler og restauranter anvendes også av personer med lokal tilhørighet. Turister på den andre siden konsumerer også en rekke andre produkter enn de typiske reiselivsproduktene.

Turistkonsum: *Samlet turistkonsum i Norge defineres som norske og utenlandske turistenes forbruksutgifter innenfor norsk område, fordelt på ulike varer og tjenester.*

Det inkluderer alle utgiftene turistene har i forbindelse med reisen. For utenlandske turister inkluderes alle konsumrelaterte utgifter som turistkonsum uavhengig av betalingstidspunkt. For norske turister skal i prinsippet kun merkonsum i forbindelse med reisen telles med som turistkonsum. Dette er imidlertid vanskelig å gjennomføre i analysen.

Turistkonsum er etterspørselsrelatert. Etterspørselen fra turister, turistkonsum, skaper direkte, indirekte og induerte virkninger i økonomien. Turistkonsum kan sidestilles med eksport av varer og tjenester fra det området der konsumet foregår. Turistkonsum består av utlendingers turistkonsum, norske husholdningers turistkonsum og norske næringers utgifter til forretningsreiser. Utlendingers og norske husholdningers turistkonsum klassifiseres som

sluttleveringer som bidrar direkte til BNP. Nærings utgifter til foretningsreiser er definert som produktinnsats, det vil si innsats av varer og tjenester i produksjonen. Utgifter i forbindelse med foretningsreiser dekkes normalt av arbeidsgiver, men merutgifter til innkjøp av suvenirer, teaterbesøk eller lignende er en del av husholdningens konsum.

Fordelingen av turistkonsum er komplisert. Turistkonsum er per definisjon konsum som foretas et annet sted enn hjemme. I SSBs regionale nasjonalregnskap (FNR) er konsum fordelt etter hjemstedsprinsippet. Dette innebærer at økonomisk virksomhet i en enhet skal tilskrives den regionen der enheten har sitt faste tilholdssted. Når det gjelder produksjon er bedrift eller Local Kind of Activity Unit (LKAU) den grunnleggende statistiske enhet i nasjonalregnskapet (NR) og i FNR2. I konsum sammenheng vil den enkelte husholdningen normalt sett være statistisk enhet.

For turistkonsum er det den regionen der konsumet finner sted som er av interesse. Dette prinsippet kalles transaksjonsprinsipp. Hver region blir på så måte behandlet som et eget land. Noen avvik forekommer likevel. Forskjellen mellom satellitregnskap på fylkes- og nasjonalnivå gjelder hovedsakelig norske turistenes konsum av matvarer, klær og skotøy (Brændvang & Sørensen, 2002). I de nasjonale tallene er det kun merkonsum i forbindelse med reisen som regnes som turistkonsum. Utgifter til mat, klær og skor anses å være uavhengig av om vi er på reise eller ikke og er derfor ikke inkludert i turistkonsumet. Men omsetningen av disse produktene kan ha betydning for enkelte fylker.

Vi skiller mellom fire konsumentgrupper.

- NT, norske husholdningers turistkonsum
- NF, norske nærings utgifter til foretningsreiser
- UT, utenlandske ferie- og fritidsreisende i Norge
- UF, utenlandske forretningsreisendes konsum i Norge

² I institusjonell sammenheng er den statistiske enheten *foretak*.

Når det gjelder utlendinger grupperes utgiftene de har i Norge som eksport i nasjonalregnskapet uansett om det er arbeidsgiver som betaler eller om det dreier seg om private utgifter. Derfor trenger en strengt tatt ikke et skille mellom utgifter for utenlandske forretningsreisende og annet turistkonsum for utenlandske turister i det nasjonale satellittregnskapet. I fylkesfordelte regnskaper er imidlertid datagrunnlaget inndelt på kategorier av personer – ikke som et ledd i gruppering av utgifter – og derfor opereres med to typer utenlandske reisende. Norske og utenlandske forretningsreisende har to typer utgifter, nemlig den delen som betales av arbeidsgiver og resten som er husholdningens turistkonsum. Det er hensiktsmessig å foreta en slik inndeling fordi forretningsreisende ser ut til å ha et annet forbruksmønster enn fritidsturister (Jean-Hansen, 1996; Haukeland & Grue, 1995).

Behovet for spesielle analyser av turisme oppstår fordi turister ikke er identifisert som egne enheter i det ordinære nasjonalregnskap og at turisme ikke er definert som et eget formål for transaksjoner. Med utgangspunkt i turismens økende betydning er det viktig å få fram informasjon som belyser turistkonsum fordelt på varer og tjenester. Et poeng er å få tallfestet etterspørsel av reiselivsprodukter og næringer som produserer disse produktene.

Betydningen eller ringvirkninger av reiselivet kan måles på flere måter. Fordi reiseliv ikke er en klart avgrenset og samlet næring og reiseliv kan være involvert i næringer som ikke er direkte knyttet til reiseliv finnes sideeffekter som er vanskelig å måle økonomisk. Opprettholdelsen eller forbedringen av servicetilbudet til lokalbefolkningen spesielt i forhold til attraksjoner og aktiviteter (for eksempel museer, skianlegg), men også i forhold til transporttilbud og servering kan være et resultat av turismen. Dette omtales gjerne som positive synergieffekter. Økonomisk målbare virkninger deles inn som følger:

- Direkte virkninger (initialimpuls) av turismen måler aktivitetsnivå for de ulike reiselivsaktørene i omsetning og sysselsetting.
- Indirekte virkninger (sekundære effekter) defineres som økonomisk aktivitet utenom reiselivsnæringen. Det dreier seg hovedsakelig om lokale varekjøp av turister og økt produksjon hos underleverandører til reiselivsbedrifter.
- Induserte virkninger omhandler det faktum at økt produksjon genererer økt inntekt som blant annet brukes til økt privat konsum, økt produksjon av private konsumgoder og ytterligere økt inntekt. Resultatet er en generell økning i regionens eller fylkets økonomiske aktivitet.

Hvordan man ser på forholdet mellom indirekte og induuerte virkninger er ikke entydig i litteraturen. Fletcher (1989) ser på induuerte virkninger som et resultat av direkte og indirekte effekter på økonomien. I motsetning til dette perspektivet sier Johansen et al. (2002: 32) at ”summen av de induuerte virkningene av en etterspørselsimpuls og økt produksjon hos underleverandører kalles de *indirekte virkningene* av etterspørselsimpulsen.” Spørsmålet er mer av akademisk art og har ingen innflytelse på analysen. Summen av direkte, indirekte og induuerte virkningene kalles de *totale effektene* av impulsen, som alltid vil være større enn de direkte virkningene. Forholdet mellom de totale effektene og initialimpulsen fra turisme definerer produksjonsmultiplikatoren. Denne viser hvor mye produksjonen øker i fylket som en følge av at turistkonsumet øker. Produksjonsmultiplikatoren vil være større enn 1. Her kan vi se at egendekningen for underleveranser er mindre enn 100 prosent i et fylke fordi en del dekkes inn gjennom import fra andre fylker og fra utlandet. Dette er en av de begrensninger som ligger i analysemodellen for regionaløkonomiske ringvirkninger av reiseliv.

Valg av netto- eller bruttoføring har betydning for sammensetningen av turistkonsum og produksjonsberegninger. I henhold til ENS, det europeiske nasjonalregnskapssystem, måles teks. reisebyrå tjenester som verdien av tjenesteandelen til byrået (honorarer, provisjoner), dvs. på nettobasis, og ikke som verdien av reisen som formidles. Turoperatørtjenester måles som verdien av turoperatørens samlede utgifter for den reisende (brutto). Ved bruttoføring anvendes komponentene i pakken som produktinnsats i produksjonen av turoperatørtjenesten og ikke direkte som turistkonsum. Ved nettoføring blir istedenfor alle komponentene i pakken synliggjort som turistkonsum. Turoperatørtjenesten er da kun formidlingsinntektene. Det vil påvirke hvor stor andel av reiselivsproduksjonen som anvendes som turistkonsum. Bruttoføring innebærer også at norskproduserte pakketurer der deler av produktinnsatsen er import resulterer i at turistkonsum inkluderer importerte produkter, noe som ikke er hensiktsmessig. Nettoføring innebærer at turistkonsumet tilfaller det fylket som produserer produktene. Når produktet som i eksemplet turoperatørtjenester består av flere deler tilfaller de deler det fylket hvor de blir konsumert. Dersom en turist kjøper en pakketur i Oslo og reisen går til Hordaland tilfaller kun honoraret til Oslo mens overnatting, servering etc. tilfaller det fylket hvor disse produktene blir konsumert. De importerte delene av produktinnsatsen ekskluderes fra beregningen.

Tabell 2.1 Oversikt over næringer, næringskoder og benevnelser

Reiselivsnæringer	Næringskoder	Benevnelse i tabeller
Hotellvirksomhet	55.1	Hotell
Annen overnatting	55.2	Annen overnatting
Restaurantvirksomhet	55.3	Restaurant
Drift av barer	55.4	Barer
Kantine og cateringvirksomhet	55.5	Kantine & catering
Jernbanetransport	60.1	Jernbane
Rutebiltransport	60.211	Landtransport
Transport med sporvei og forstadsbaner	60.212	
Drosjebiltransport	60.22	
Landtransport med passasjerer ellers	60.23	
Innenriks sjøfart (passasjer)	61.104, 61.105, 61.109	Innenriks sjøfart
Transport på elver og innsjøer	61.2	Elver og innsjø
Lufttransport, ruteflyging	62.1	Lufttransport
Reisebyrå, turistkontor og reisearrangørvirksomhet	63.3	Reisebyrå
Utleie av biler	71.1	Utleie biler
Utleie av annet transportmateriell	71.2	Utleie annen transp.

Tabellen ovenfor viser hvilke reiselivsnæringer som er tatt med i analysen av de forskjellige regionene i den første delen av Kapittel 3, *Overnatting, servering og transport*. Første og andre kolonne gir næringsgruppens navn og den tilhørende næringskode fra SSBs standard for næringsinndeling (SN94). Tredje kolonne viser hvilket navn som er brukt i tabellene i denne rapporten. Landtransport i tabellene inneholder flere undergrupper. En nærmere diskusjon av hva de enkelte næringene dekker over og deres relevans i reiselivssammenheng vil bli gitt i diskusjonen av Hordaland i Kapittel 3.

Til reiselivsnæringene regnes også tradisjonelt en rekke næringer under næringsgruppe 92. Det dreier seg om forskjellige former for museer, kulturell tjenesteyting og en del sport og fritidsvirksomhet. Denne aktiviteten er diskutert i andre del av Kapittel 3 under overskriften museer og attraksjoner.

3 REISELIVSNÆRINGENE I HORDALAND

3.1 Overnatting, servering og transport

Dette kapittel inneholder en gjennomgang av strukturtall for reiselivsnæringene i Hordaland og for de 7 regioner som inngår i denne undersøkelsen. Definisjonen av reiselivsnæring er det redegjort for i Kapittel 2. Når tallene skal vurderes er det nødvendig å være oppmerksom på at denne definisjonen av reiselivsnæring er forholdsvis bred. Den inneholder de fleste næringer som har omsetning knyttet til reiseliv og turisme, men det vil variere meget mellom de enkelte næringer hvor stor del av omsetningen som har bakgrunn i turisme og reiseliv. Dette vi bli diskutert i gjennomgangen herunder. Den første delen av analysen tar for seg næringer knyttet til overnatting, servering og transport. I siste del av kapittelet analyseres museer og attraksjoner.

Hordaland fylke

Vi vil først gå gjennom tallene for Hordaland Fylke. Denne gjennomgangen gir grunnlag for en nærmere diskusjon av de enkelte næringene som inngår i analysen.

For Hordaland fylke viser tallene i Tabell 3.1 for 2001 at det i alt er **1.653** bedrifter med til sammen **14.916** sysselsatte knyttet til reiselivsnæringene. Disse bedrifter har en samlet omsetning på **9,9** milliarder. Hotell- og restaurantvirksomhet er splittet i fem undergrupper: Hoteller, annen overnatting, restaurant, barer og kantine & cateringsvirksomhet. Av disse gruppene vil kantine & cateringvirksomhet ikke være av så stor betydning for turisme- og reiseliv som de øvrige. For hoteller og annen overnatting vil stort sett all omsetning være av betydning. Annen overnatting inkluderer campingplasser, vandrerhjem, turisthytter og andre typer overnatting. Restauranter og barer vil ha en viss betydning for reiselivet, men en stor del av omsetningen vil være lokal. Det fremgår av tabellen for Hordaland at det er hoteller, og restaurantvirksomhet som dominerer innen denne næringsgruppe. Det viser seg at barer i Hordaland domineres i sterkere grad av Bergen kommune enn det er tilfelle for andre næringer.

Tabell 3.1 Antall bedrifter, sysselsatte og omsetning i reiselivsnæringer
i Hordaland

	Antall bedrifter			Sysselsatte			Omsetning (1000 kr)		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001	1999	2000	2001
Hordaland	1621	1657	1653	15134	15129	14916	8972178	9552688	9916949
Hotell	144	141	128	3095	2685	2861	1454159	1453642	1495224
Annen overnatting	80	93	99	195	170	146	70934	76985	78373
Restaurant	506	487	469	3826	3865	4048	1557350	1606772	1676232
Barer	11	11	12	210	177	168	75929	85162	77459
Kantine & Catering	119	130	118	1206	1508	1332	553959	650417	657645
Jernbane	1	1	1	359	416	325	:	:	:
Landtransport	534	567	595	3938	3890	3961	1350299	1411418	1468807
Innenriks sjøfart	47	42	48	1189	1273	989	694541	673531	556057
Elver og innsjø	1	1	1	1	1	1	:	:	:
Lufttransport	8	7	7	352	378	334	568676	455796	519477
Reisebyrå	89	93	90	603	604	628	1984839	2399633	2688203
Utleie biler	39	38	39	88	84	75	132900	123354	126346
Utleie annen transp.	42	46	46	72	78	48	291684	213354	226255

Kilde: Strukturstatistikk, SSB

Note: SSB rapporterer ikke omsetningstall for næringer hvor det er færre enn 3 bedrifter. Hvis det bare er en næring hvor dette gjelder vil også en annen næring bli ”prikket”. Denne restriksjonen er viktig for tabellene som er brutt ned på regioner.

Innenfor jernbanetransport er det bare en bedrift (NSB), og all aktivitet for fylket er rapportert for Bergen, selv om en del aktivitet finner sted i andre regioner. Omsetningstall er ikke vist. Andelen ansatte er imidlertid ikke så stor for denne gruppen.

Næringsgruppen landtransport er meget betydelig både med hensyn til sysselsetting og omsetning. Her vil det imidlertid også være en betydelig aktivitet som ikke er knyttet til turisme. Transport med rutebil, sporvei og forstadsbane er helt dominert av lokal transport og

selskaper som har faste ruter. For Hordaland er det de store selskapene som Gaia Trafikk og HSD som dominerer. For disse to selskapene er det mulig å skjelne mellom rutetraffic, turbilkjørsel og ekspressruter. Det vil spesielt være de to siste gruppene som er relevante for reiselivsvirksomhet. Det viser seg at turbilkjørsel, flybussen og ekspressruter stod for omkring 15% av omsetningen for Gaia Trafikk i 2001 og 2002. Det finnes også en rekke mindre selskaper innenfor turbilkjøring. Drosjebiltransport vil ha en betydelig komponent knyttet til transport til og fra trafikknutepunkter som jernbane, flyplasser, havner med mer. Også trafikk som knytter seg til hoteller vil være sterkt knyttet mot turisme. Det har ikke vært mulig å få data for fordelingen av omsetningen eller kjøringen som gir anledning til å skille ut denne aktiviteten. Landtransport med passasjerer ellers dekker over mindre selskaper som driver turbussvirksomhet. En del av denne virksomheten drives imidlertid også innenfor rammen av de store rutebuss-selskaper.

Tallene som er gitt i tabellene er uten utenriks sjøfart. Dette har sammenheng med at det ikke er mulig å skjelne mellom frakt og passasjertransport i SSBs statistikk. Det er meget betydelig aktivitet knyttet til utenriks sjøfart i Hordaland, men bare et fåtal selskaper driver med passasjertransport. Det dreier seg om ruter fra Bergen til England, Danmark og Island/Færøyene. Rutene til England og Danmark drives av selskapet Fjord Line. Dette selskapet hadde i 2001 525 ansatte 596,7 millioner i omsetning (Årsmelding 2001). Ruten til Island/Færøyene drives av Smyril Line er registrert i Bergen som reisearrangør (næringsgruppe 63.303).

Innenriks sjøfart er i utgangspunktet en blanding av person- og biltrafikk og godstransport. I denne rapporten er bare person- og biltrafikk tatt med. Det dreier seg at det er undergruppene 61.104, innenlandske kystruter, 61.105, innenlandske bilferjer og 61.109, kysttrafikk ellers. Fallet i sysselsetting og omsetning fra 2000 til 2001 skyldes en reduksjon i innenlandske kystruter. Tallet for 2001 vil derfor gi best uttrykk for passasjertrafikkens betydning. I Hordaland er det HSD Sjø AS, som er en helt dominerende aktør når det dreier seg om ferger. Det er i alt 18 ferjeruter som trafikkeres av 28 ferjer. Omsetningen for HSD sjø er omkring 600 millioner. Av dette er 400 millioner fra ferjeaktiviteten. Resten er fra Flaggruten og Snøggbåter i Sunnhordland (180 mill.)³. All HSDs aktivitet registreres i Bergen. Aktiviteten

³ Basert på tall fra årsmeldingene til HSD for 2000 og 2001.

kan ses i sammenheng med de region som de forskjellige ferjeruter befinner seg i på basis av trafikktallene. Vedlegg 2 inneholder en analyse av de enkelte ruters trafikk og tilknytning til regioner.

Elver og innsjø er transport på elver og innsjøer (næringsgruppe 61.2). Denne gruppen er helt ubetydelig i Hordaland.

Luftransport, næringsgruppe 62, er av en viss betydning. Det er få men store selskaper med til sammen omkring 380 ansatte. En del av denne aktiviteten er knyttet til Flesland Lufthavn. Her vil tjenester i tilknytning til flyging være av betydning. Cateringvirksomhet kan ha betydning for luftfart.

Reisebyrå, næring 63.3, har omkring 600 ansatte, men en meget stor omsetning. Aktiviteten knytter seg til reisebyråer, turistinformasjon, forskjellige typer av reiselivslag, guiding med mer. Det er en del små organisasjoner og noen få store innenfor reisebyråvirksomhet. Den store omsetningen har sammenheng med at reisebyråer formidler betaling videre til flyselskaper og hoteller i inn- og utland. Se diskusjonen av netto- og bruttoføring i Kapittel 2.

Utleie av biler, næringsgruppe 71.1, foregår ofte i sammenheng med større trafikknutepunkter og er derfor for en del knyttet til reiseliv og turisme.

Næringsgruppe 71.2 dekker utleie av annet transportmateriell for land-, sjø- og lufttransport. Denne gruppen er noe mindre enn bilutleie og har færre ansatte. Gruppen er meget blandet. Det er ikke mulig å fastslå om all aktivitet er relevant for reiseliv. En del aktivitet er båtutleie av forskjellig form. Men dette dreier seg om de minste enhetene. De største er neppe avhengig av turisme.

Tabell 3.2 De enkelte næringenes andel av den samlede reiselivsnæring i Hordaland

	Antall bedrifter			Sysselsatte			Omsetning		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001	1999	2000	2001
Hordaland	1	1	1	1	1	1	0,97	0,96	0,97
Hotell	0,09	0,09	0,08	0,20	0,18	0,19	0,16	0,15	0,15
Annen overnatting	0,05	0,06	0,06	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Restaurant	0,31	0,29	0,28	0,25	0,26	0,27	0,17	0,17	0,17
Barer	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Kantine & Catering	0,07	0,08	0,07	0,08	0,10	0,09	0,06	0,07	0,07
Jernbane	0,00	0,00	0,00	0,02	0,03	0,02	:	:	:
Landtransport	0,33	0,34	0,36	0,26	0,26	0,27	0,15	0,15	0,15
Innenriks sjøfart	0,03	0,03	0,03	0,08	0,08	0,07	0,08	0,07	0,06
Elver og innsjø	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	:	:	:
Lufttransport	0,00	0,00	0,00	0,02	0,02	0,02	0,06	0,05	0,05
Reisebyrå	0,05	0,06	0,05	0,04	0,04	0,04	0,22	0,25	0,27
Utleie biler	0,02	0,02	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Utleie annen transp.	0,03	0,03	0,03	0,00	0,01	0,00	0,03	0,02	0,02

Kilde: Strukturstatistikk, SSB

Note: Når totaltallene for omsetning ikke summerer til 1 skyldes det at to næringer er prikket ut. Disse næringene har altså til sammen 3-4% av den samlede omsetning i reiselivsnæringene i fylket.

Tabell 3.2 herover viser den relative betydning av de enkelte delene av reiselivsnæringen. Det fremgår av tabellen at det er hotell, restaurant, landtransport og reisebyråvirksomhet som gir de vesentligste bidrag til omsetning. Det er restaurant, hotell og landtransport som gir de vesentligste bidrag til sysselsetting.

Bergen

Tabell 3.3: Antall bedrifter, sysselsatte og omsetning i reiselivsnæringer i Bergen

	Antall bedrifter			Sysselsatte			Omsetning (1000 kr)		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001	1999	2000	2001
Bergen	883	883	869	10423	10746	10341	6946329	7487889	7802575
Hotell	39	37	37	1743	1424	1652	873152	862050	939329
Annen overnatting	9	9	7	42	27	26	21465	25506	17741
Restaurant	306	288	270	2876	2937	3092	1243717	1283204	1359325
Barer	9	9	9	168	164	158	61601	78711	75536
Kantine & Catering	84	90	75	860	1352	967	444045	581062	518172
Jernbane	1	1	1	359	416	325	:	:	:
Landtransport	313	326	338	2380	2274	2366	:	:	:
Innenriks sjøfart	14	17	20	1066	1224	820	606112	645815	498955
Elver og innsjø	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lufttransport	4	4	4	332	363	326	553092	444799	509559
Reisebyrå	54	54	58	500	479	523	1833235	2136974	2391252
Utleie biler	30	29	31	77	74	72	122180	114727	119897
Utleie annen transp.	20	19	19	20	12	14	142330	66955	122054

Kilde: Strukturstatistikk, SSB

Tallene i Tabell 3.3 viser at det er sysselsatt i overkant av 10.000 årsverk i reiselivsnæringene i Bergen. Den samlede omsetning er 7,8 milliarder for 2001. Det er reisebyråvirksomhet, restauranter og hoteller som gir de største bidrag til omsetning i Bergen. Her er imidlertid omsetningen fra landtransport (jernbane og rutebil, drosjer mv) prikket. Ser man på sysselsettingen er det restauranter, landtransport og hoteller som dominerer. Det fremgår av Tabell 3.4 at omsetningen fra landtransport til sammen utgjør 16% av omsetningen. Utviklingen i innenriks sjøfart fra 2000 til 2001 skyldes en reduksjon i aktivitet i kystruter som ikke er knyttet til ferger. Det er også en overføring av aktivitet fra Bergen til Nordhordland.

Tabell 3.4: De enkelte næringenes andel av den samlede reiselivsnæring i Bergen

	Antall bedrifter			Sysselsatte			Omsetning		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001	1999	2000	2001
Bergen	1	1	1	1	1	1	0,85	0,83	0,84
Hotell	0,04	0,04	0,04	0,17	0,13	0,16	0,13	0,12	0,12
Annen overnatting	0,01	0,01	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Restaurant	0,35	0,33	0,31	0,28	0,27	0,30	0,18	0,17	0,17
Barer	0,01	0,01	0,01	0,02	0,02	0,02	0,01	0,01	0,01
Kantine & Catering	0,10	0,10	0,09	0,08	0,13	0,09	0,06	0,08	0,07
Jernbane	0,00	0,00	0,00	0,03	0,04	0,03	:	:	:
Landtransport	0,35	0,37	0,39	0,23	0,21	0,23	:	:	:
Innenriks sjøfart	0,02	0,02	0,02	0,10	0,11	0,08	0,09	0,09	0,06
Elver og innsjø	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lufttransport	0,00	0,00	0,00	0,03	0,03	0,03	0,08	0,06	0,07
Reisebyrå	0,06	0,06	0,07	0,05	0,04	0,05	0,26	0,29	0,31
Utleie biler	0,03	0,03	0,04	0,01	0,01	0,01	0,02	0,02	0,02
Utleie annen transp.	0,02	0,02	0,02	0,00	0,00	0,00	0,02	0,01	0,02

Kilde: Strukturstatistikk, SSB

I Tabell 3.4 er to næringer prikket av konfidensialitetshensyn. Det dreier seg om jernbane og landtransport. Det fremgår av total tallet for omsetning at disse to næringene bidrar med til sammen 16% av omsetningen i reiselivsnæringene i Bergen. Tabellen viser at restaurantvirksomhet har en betydelig størrelse i Bergen med hensyn til omsetning og spesielt med hensyn til sysselsetting. Landtransport og hotell er også viktige næringer. Reisebyrå har som enkelt næring den største omsetning av alle, og betydelig mer enn sysselsettingen skulle tilsi.

Tabell 3.5: Bedrifter, sysselsatte og omsetning i Bergen i forhold til Hordaland totalt for de enkelte næringene

Bergen	Antall bedrifter			Sysselsatte			Omsetning		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001	1999	2000	2001
Sum	0,54	0,53	0,53	0,69	0,71	0,69	0,77	0,78	0,79
Hotell	0,27	0,26	0,29	0,56	0,53	0,58	0,60	0,59	0,63
Annen overnatting	0,11	0,10	0,07	0,22	0,16	0,18	0,30	0,33	0,23
Restaurant	0,60	0,59	0,58	0,75	0,76	0,76	0,80	0,80	0,81
Barer	0,82	0,82	0,75	0,80	0,93	0,94	0,81	0,92	0,98
Kantine & Catering	0,71	0,69	0,64	0,71	0,90	0,73	0,80	0,89	0,79
Jernbane	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	:	:	:
Landtransport	0,59	0,57	0,57	0,60	0,58	0,60	:	:	:
Innenriks sjøfart	0,30	0,40	0,42	0,90	0,96	0,83	0,87	0,96	0,90
Elver og innsjø	-	-	-	-	-	-	:	:	:
Lufttransport	0,50	0,57	0,57	0,94	0,96	0,98	0,97	0,98	0,98
Reisebyrå	0,61	0,58	0,64	0,83	0,79	0,83	0,92	0,89	0,89
Utleie biler	0,77	0,76	0,79	0,88	0,88	0,96	0,92	0,93	0,95
Utleie annen transp.	0,48	0,41	0,41	0,28	0,15	0,29	0,49	0,31	0,54

Kilde: Strukturstatistikk, SSB

Bergen har en dominerende posisjon innenfor Hordaland fylke. Omkring 79% av aktiviteten som er registrert for reiselivsnæringene i fylket er lokalisert i Bergen kommune. Bergens dominans baserer seg imidlertid for en stor del på høye verdier i næringer hvor ikke all aktiviteten kan knyttes til turisme. For klare turistnæringer som hotell og annen overnatting har Bergen har en lavere andel. For barer er Bergens andel vesentlig større enn andelen av den samlede aktiviteten, mens for restaurant og spesielt kantine og catering er andelen omtrent som den samlede aktivitet. Andelene er høye også for innenriks sjøfart, reisebyrå, lufttransport og bilutleie.

Hardanger

Tabell 3.6 Antall bedrifter, sysselsatte og omsetning i reiselivsnæringer for Hardanger

	Antall bedrifter			Sysselsatte			Omsetning (1000 kr)		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001	1999	2000	2001
Hardanger	158	165	165	831	731	702	341687	375836	365822
Hotell	33	38	30	324	265	240	171151	189100	170482
Annen overnatting	33	35	36	89	87	64	24689	30107	35075
Restaurant	42	43	46	131	147	183	47140	54679	58180
Barer	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kantine & Catering	3	3	3	62	16	13	4063	6939	4946
Jernbane	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Landtransport	28	30	34	185	182	169	58463	63179	64681
Innenriks sjøfart	6	4	5	5	3	3	2006	892	1674
Elver og innsjø	1	1	1	1	1	1	:	:	:
Luftransport	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reisebyrå	10	9	9	31	26	28	31956	28620	30066
Utleie biler	1	1	-	2	3	-	:	:	-
Utleie annen transp.	1	1	1	1	1	1	:	:	:

Kilde: Strukturstatistikk, SSB

Note: I tallene for innenriks sjøfart for 1999 og 2000 inngår omsetning fra bedrifter som ikke driver med persontransport. For 2001 er all registrert aktivitet knyttet til persontransport.

I Hardanger var det i 2001 en samlet omsetning i reiselivsnæringene på 366 millioner og i alt 702 sysselsatte i reiselivsnæringene. Den samlede omsetningen i 2000 var på 375 millioner. Den samlede sysselsetting er fallende over årene 1999-2001. Dette skyldes spesielt utviklingen i hotell, overnatting og catering. Omsetningstallene viser ikke en tilsvarende klar tendens.

De viktigste næringer i Hardanger er hotell, landtransport, restaurant og annen overnatting. For landtransport er drosje og rutebiltransport viktig. Hoteller er mer dominerende når det

dreier seg om omsetning enn sysselsetting. Innenriks sjøfart har bare små verdier i tabellen. Dette har sammenheng med registreringen av HSDs aktivitet. Det er tre ferjeruter i Hardanger. Disse drives av HSD Sjø AS og står for omkring 20% av aktiviteten på ferjer i Hordaland målt i forhold til passasjertall. Se vedlegg 2 om ferjedrift i Hordaland og avsnittet om Hordaland for en vurdering av HSDs aktivitet.

Tabell 3.7 De enkelte næringsenes andel av den samlede reiselivsnæring i Hardanger

	Antall bedrifter			Sysselsatte			Omsetning		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001	1999	2000	2001
Hardanger	1	1	1	1	1	1	0,99	0,99	1,00
Hotell	0,21	0,23	0,18	0,39	0,36	0,34	0,50	0,50	0,47
Annen overnatting	0,21	0,21	0,22	0,11	0,12	0,09	0,07	0,08	0,10
Restaurant	0,27	0,26	0,28	0,16	0,20	0,26	0,14	0,15	0,16
Barer	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kantine & Catering	0,02	0,02	0,02	0,07	0,02	0,02	0,01	0,02	0,01
Jernbane	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Landtransport	0,18	0,18	0,21	0,22	0,25	0,24	0,17	0,17	0,18
Innenriks sjøfart	0,04	0,02	0,03	0,01	0,00	0,00	0,01	0,00	0,00
Elver og innsjø	0,01	0,01	0,01	0,00	0,00	0,00	:	:	:
Lufttransport	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reisebyrå	0,06	0,05	0,05	0,04	0,04	0,04	0,09	0,08	0,08
Utleie biler	0,01	0,01	-	0,00	0,00	-	:	:	-
Utleie transp. annen	0,01	0,01	0,01	0,00	0,00	0,00	:	:	:

Kilde: Strukturstatistikk, SSB

Tabell 3.7 viser at hoteller gir 47% av omsetningen i reiselivsnæringen i Hardanger. Restaurant og landtransport har en andel på hhv. 16 og 18%. Når det dreier seg om sysselsetting er fordelingen mellom de tre dominerende næringsgruppene jevnere. De prikkete næringer har til sammen en helt ubetydelig andel av omsetningen.

Tabell 3.8 Bedrifter, sysselsatte og omsetning i Hardanger forhold til Hordaland totalt for de enkelte næringene

	Antall bedrifter			Sysselsatte			Omsetning		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001	1999	2000	2001
Hardanger									
Sum	0,10	0,10	0,10	0,05	0,05	0,05	0,04	0,04	0,04
Hotell	0,23	0,27	0,23	0,10	0,10	0,08	0,12	0,13	0,11
Annen overnatting	0,41	0,38	0,36	0,46	0,51	0,44	0,35	0,39	0,45
Restaurant	0,08	0,09	0,10	0,03	0,04	0,05	0,03	0,03	0,03
Barer	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kantine & Catering	0,03	0,02	0,03	0,05	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Jernbane	-	-	-	-	-	-	:	:	:
Landtransport	0,05	0,05	0,06	0,05	0,05	0,04	0,04	0,04	0,04
Innenriks sjøfart	0,13	0,10	0,10	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Elver og innsjø	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	:	:	:
Luftransport	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reisebyrå	0,11	0,10	0,10	0,05	0,04	0,04	0,02	0,01	0,01
Utleie biler	0,03	0,03	-	0,02	0,04	-	:	:	-
Utleie annen transp.	0,02	0,02	0,02	0,01	0,01	0,02	:	:	:

Kilde: Strukturstatistikk, SSB

Hardanger har bare en forholdsvis liten del av den samlede reiselivsomsetning, 4% for reiselivsnæringene under ett. For sentrale reiselivsnæringer tilknyttet overnatting er andelen imidlertid vesentlig høyere. For hotell er andelen 11%, mens for ”annen overnatting” er andelen meget høy, opp mot 45% av tallet for Hordaland som helhet. Dette tallet bekreftes av overnattingsstatistikken hvor Hardanger har en høy andel både av campingplasser og overnatting på campingplasser. Imidlertid er denne gruppen ikke stor så den samlede virkning for Hardanger er derfor ikke stor. For de to andre viktige reiselivsnæringer, restaurant og landtransport, er den relative andel som for reiselivsnæringene totalt.

Voss

Tabell 3.9: Antall bedrifter, sysselsatte og omsetning i reiselivsnæringer i Voss

	Antall bedrifter			Sysselsatte			Omsetning		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001	1999	2000	2001
Voss	79	79	77	692	618	625	254459	260791	254909
Hotell	21	23	19	355	358	384	129206	151654	142743
Annen overnatting	9	8	9	28	14	11	11580	4699	6238
Restaurant	18	16	18	174	94	109	54325	31229	40211
Barer	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kantine & Catering	-	-	2	-	-	2	-	-	182
Jernbane	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Landtransport	22	22	21	111	109	99	33622	31735	34111
Innenriks sjøfart	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Elver og innsjø	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lufttransport	1	1	1	10	8	1	:	:	:
Reisebyrå	8	9	7	14	35	19	:	:	:
Utleie biler	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Utleie annen transp.	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Kilde: Strukturstatistikk, SSB

I Voss er den samlede sysselsetting i reiselivsnæringene i 2001 på 625 årsverk og omsetningen på kr. 254 millioner. Det er hotell, restaurant og landtransport som er de viktigste av reiselivsnæringene. Blant disse er det hotell som dominerer, både med hensyn til sysselsetting og omsetning. Det har været et fall i sysselsettingen fra 1999-2001. Dette skyldes spesielt utviklingen i restaurantnæringen. Omsetningstallene er mer stabile. Lufttransport har i 2001 bare liten sysselsetting, men har tidligere hatt større betydning. Reisebyrå er også en vesentlig næringsgruppe. For disse to siste næringsgruppene er omsetning ikke vist av konfidensialitetshensyn.

Tabell 3.10 De enkelte næringenes andel av den samlede reiselivsnæring for Voss

	Antall bedrifter			Sysselsatte			Omsetning		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001	1999	2000	2001
Voss	1	1	1	1	1	1	0,90	0,84	0,88
Hotell	0,27	0,29	0,25	0,51	0,58	0,61	0,51	0,58	0,56
Annen overnatting	0,11	0,10	0,12	0,04	0,02	0,02	0,05	0,02	0,02
Restaurant	0,23	0,20	0,23	0,25	0,15	0,17	0,21	0,12	0,16
Barer	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kantine & Catering	-	-	0,03	-	-	0,00	-	-	0,00
Jernbane	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Landtransport	0,28	0,28	0,27	0,16	0,18	0,16	0,13	0,12	0,13
Innenriks sjøfart	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Elver og innsjø	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lufttransport	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,00	:	:	:
Reisebyrå	0,10	0,11	0,09	0,02	0,06	0,03	:	:	:
Utleie biler	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Utleie annen transp.	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Kilde: Strukturstatistikk, SSB

Tabell 3.10 viser at hoteller, restauranter og landtransport dominerer reiselivsnæringene. Hoteller har en meget stor andel. Restaurantnæringens betydning svinger sterkt over de tre år som er dekket i tabellen. For år 2001 er landtransport og restaurantnæringen av neste samme betydning både sysselsettingsmessig og med hensyn til omsetning. Det fremgår av tallene for Voss under ett at lufttransport og reisebyråer til sammen har omkring 12% av den samlede omsetning i reiselivsnæringene.

Tabell 3.11 Bedrifter, sysselsatte og omsetning i Voss i forhold til Hordaland totalt for de enkelte næringene

	Antall bedrifter			Sysselsatte			Omsetning		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001	1999	2000	2001
Voss	0,05	0,05	0,05	0,05	0,04	0,04	0,03	0,03	0,03
Hotell	0,15	0,16	0,15	0,11	0,13	0,13	0,09	0,10	0,10
Annen overnatting	0,11	0,09	0,09	0,14	0,08	0,08	0,16	0,06	0,08
Restaurant	0,04	0,03	0,04	0,05	0,02	0,03	0,03	0,02	0,02
Barer	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kantine & Catering	-	-	0,02	-	-	0,00	-	-	0,00
Jernbane	-	-	-	-	-	-	:	:	:
Landtransport	0,04	0,04	0,04	0,03	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02
Innenriks sjøfart	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Elver og innsjø	-	-	-	-	-	-	:	:	:
Lufttransport	0,13	0,14	0,14	0,03	0,02	0,00	:	:	:
Reisebyrå	0,09	0,10	0,08	0,02	0,06	0,03	:	:	:
Utleie biler	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Utleie annen transp.	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Kilde: Strukturstatistikk, SSB

Tabell 3.11 viser at den samlede reiselivsomsetning i Voss er omkring 3% av omsetningen i Hordaland. For Voss er det spesielt overnattingsvirksomhet, både hoteller og annen overnatting som har verdier over gjennomsnittet for reiselivsnæringene samlet.

Osterfjord/Bjørnefjord

Tabell 3.12 Antall bedrifter, sysselsatte og omsetning i reiselivsnæring for Osterfjord/Bjørnefjord

	Antall bedrifter			Sysselsatte			Omsetning		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001	1999	2000	2001
Osterfjord/Bjørnefjord	97	102	108	525	572	579	181296	253689	270383
Hotell	7	7	7	219	211	218	84759	87861	93173
Annen overnatting	10	11	14	2	2	5	860	978	3477
Restaurant	29	29	25	123	133	120	41598	47565	43805
Barer	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kantine & Catering	5	4	4	10	7	8	2353	2227	2084
Jernbane	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Landtransport	32	40	45	134	196	202	29501	67443	59169
Innenriks sjøfart	5	3	4	18	5	8	12243	5126	6026
Elver og innsjø	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lufttransport	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reisebyrå	3	2	2	12	12	14	:	:	:
Utleie biler	4	3	3	6	4	2	4971	2291	2005
Utleie annen transp.	2	3	4	1	2	2	:	:	:

Kilde: Strukturstatistikk, SSB

Det fremgår av Tabell 3.12 at den samlede omsetningen for 2001 er omkring 270 millioner. Det er hotell, landtransport og restaurant som gir de vesentligste bidrag. Fra 1999 til 2000 er det en sterk utvikling i landtransport. Dette kan ha sammenheng med endringer i selskapsstrukturen for de større trafikkselskaper. Under landtransport finner man både rutebiltransport og drosjevirksomhet. Det er imidlertid også en betydelig aktivitet i reisebyråvirksomhet.

Tabell 3.13 De enkelte næringenes andel av den samlede reiselivsnæring i Osterfjord/Bjørnefjord

	Antall bedrifter			Sysselsatte			Omsetning		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001	1999	2000	2001
Osterfjord/Bjørnefjord	1	1	1	1	1	1	0,97	0,84	0,78
Hotell	0,07	0,07	0,06	0,42	0,37	0,38	0,47	0,35	0,34
Annen overnatting	0,10	0,11	0,13	0,00	0,00	0,01	0,00	0,00	0,01
Restaurant	0,30	0,28	0,23	0,23	0,23	0,21	0,23	0,19	0,16
Barer	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kantine & Catering	0,05	0,04	0,04	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Jernbane	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Landtransport	0,33	0,39	0,42	0,26	0,34	0,35	0,16	0,27	0,22
Innenriks sjøfart	0,05	0,03	0,04	0,03	0,01	0,01	0,07	0,02	0,02
Elver og innsjø	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lufttransport	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reisebyrå	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	:	:	:
Utleie biler	0,04	0,03	0,03	0,01	0,01	0,00	0,03	0,01	0,01
Utleie annen transp.	0,02	0,03	0,04	0,00	0,00	0,00	:	:	:

Kilde: Strukturstatistikk, SSB

Tabell 3.13 viser at overnatting alene gir 34% av omsetningen i reiselivsnæringene i denne regionen. Ellers er det store andeler også for landtransport og restaurant. Det samme bildet fremgår av sysselsettingstallene. Verdiene for de enkelte næringene summerer til 0,78. Dette betyr at en vesentlig del av omsetningen finner sted innenfor de prikkete næringene reisebyrå og utleie av andre transportmidler. Ut fra sysselsettingstallene er det grunn til å anta at det er reisebyrå som er av størst betydning her.

Tabell 3.14 Bedrifter, sysselsatte og omsetning i forhold til Hordaland totalt for de enkelte næringene for Osterfjord/Bjørnefjord

	Antall bedrifter			Sysselsatte			Omsetning		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001	1999	2000	2001
Osterfjord/Bjørnefjord	0,06	0,06	0,07	0,03	0,04	0,04	0,02	0,03	0,03
Hotell	0,05	0,05	0,05	0,07	0,08	0,08	0,06	0,06	0,06
Annen overnatting	0,13	0,12	0,14	0,01	0,01	0,03	0,01	0,01	0,04
Restaurant	0,06	0,06	0,05	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03
Barer	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kantine & Catering	0,04	0,03	0,03	0,01	0,00	0,01	0,00	0,00	0,00
Jernbane	-	-	-	-	-	-	:	:	:
Landtransport	0,06	0,07	0,08	0,03	0,05	0,05	0,02	0,05	0,04
Innenriks sjøfart	0,11	0,07	0,08	0,02	0,00	0,01	0,02	0,01	0,01
Elver og innsjø	-	-	-	-	-	-	:	:	:
Lufttransport	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reisebyrå	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	:	:	:
Utleie biler	0,10	0,08	0,08	0,07	0,05	0,03	0,04	0,02	0,02
Utleie annen transp.	0,05	0,07	0,09	0,01	0,03	0,04	:	:	:

Kilde: Strukturstatistikk, SSB

Tabell 3.14 viser at Osterfjord/Bjørnefjord har omkring 3% av den samlede omsetning i reiselivsnæringene i Hordaland. Andelen er noe høyere for hotell og landtransport, men uten at noen næringer peker seg ut i forhold til gjennomsnittet.

Nordhordland

Tabell 3.15 Antall bedrifter, sysselsatte og omsetning i reiselivsnæringer i Nordhordland

	Antall bedrifter			Sysselsatte			Omsetning		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001	1999	2000	2001
Nordhordland	75	77	85	499	484	646	195368	224314	261716
Hotell	5	3	6	67	45	49	34510	23392	30922
Annen overnatting	2	6	5	7	14	5	:	4306	1306
Restaurant	23	21	21	59	70	51	19491	24101	18609
Barer	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kantine & Catering	7	8	10	94	23	76	30842	11179	31015
Jernbane	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Landtransport	30	31	34	262	323	338	95832	137583	143633
Innenriks sjøfart	3	2	4	3	3	123	2224	14080	27513
Elver og innsjø	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lufttransport	1	1	1	1	0	0	:	:	:
Reisebyrå	2	3	2	3	4	3	:	4458	:
Utleie biler	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Utleie annen transp.	2	2	2	3	2	1	:	:	:

Kilde: Strukturstatistikk, SSB

Note: I tallene for innenriks sjøfart for 2000 inngår omsetning som ikke knytter seg til persontransport.

Tabell 3.15 viser at Nordhordland i 2001 hadde en samlet omsetning i reiselivsnæringer på 262 millioner. Det er imidlertid en spesiell sammensetting av reiselivsnæringene sammenliknet med de øvrige regioner utenom Bergen. Man finner som vanlig en vesentlig betydning av hotell og restaurant. Imidlertid har også kantine og catering stor betydning. Cateringvirksomheten kan ha sammenheng med aktiviteten ved Mongstad. Det viser seg også at landtransport fremstår som den helt dominerende næring. Dette må ha sammenheng med

BNRs virksomhet som blev drevet fra Knarvik⁴. Det er også et bidrag fra innenriks sjøfart. Restaurantvirksomhet er av samme størrelse som overnatting målt ut fra sysselsetting for 2001. Omsetningen er imidlertid høyere i hotell. Den høye andel av aktiviteten i Kantine & Catering kan ha sammenheng med industriaktivitet i Nordhordland.

Tabell 3.16 De enkelte næringenes andel av den samlede reiselivsnæring i Nordhordland

	Antall bedrifter			Sysselsatte			Omsetning		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001	1999	2000	2001
Nordhordland	1	1	1	1	1	1	0,94	0,98	0,97
Hotell	0,07	0,04	0,07	0,13	0,09	0,08	0,18	0,10	0,12
Annen overnatting	0,03	0,08	0,06	0,01	0,03	0,01	:	0,02	0,00
Restaurant	0,31	0,27	0,25	0,12	0,14	0,08	0,10	0,11	0,07
Barer	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kantine & Catering	0,09	0,10	0,12	0,19	0,05	0,12	0,16	0,05	0,12
Jernbane	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Landtransport	0,40	0,40	0,40	0,53	0,67	0,52	0,49	0,61	0,55
Innenriks sjøfart	0,04	0,03	0,05	0,01	0,01	0,19	0,01	0,06	0,11
Elver og innsjø	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lufttransport	0,01	0,01	0,01	0,00	0,00	0,00	:	:	:
Reisebyrå	0,03	0,04	0,02	0,01	0,01	0,00	:	0,02	:
Utleie biler	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Utleie annen transp.	0,03	0,03	0,02	0,01	0,00	0,00	:	:	:

Kilde: Strukturstatistikk, SSB

For 2001 er nærmere halvparten av sysselsettingen og omsetningen i reiselivsnæring i Nordhordland knyttet til landtransport og kombinert med innenriks sjøfart har transportsektoren omkring 66% av omsetningen.

⁴ Fra 31.12 2001 overtok HSD BNRs innenlandske transport, både busstransport og ferjer. BNR beholdt den internasjonale trafikk knyttet til Fjord Line.

Tabell 3.17 Bedrifter, sysselsatte og omsetning i Nordhordland i forhold til Hordaland totalt for de enkelte næringene i Nordhordland

	Antall bedrifter			Sysselsatte			Omsetning		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001	1999	2000	2001
Nordhordland	0,05	0,05	0,05	0,03	0,03	0,04	0,02	0,02	0,03
Hotell	0,03	0,02	0,05	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Annen overnatting	0,03	0,06	0,05	0,04	0,08	0,03	:	0,06	0,02
Restaurant	0,05	0,04	0,04	0,02	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01
Barer	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kantine & Catering	0,06	0,06	0,08	0,08	0,02	0,06	0,06	0,02	0,05
Jernbane	-	-	-	-	-	-	:	:	:
Landtransport	0,06	0,05	0,06	0,07	0,08	0,09	0,07	0,10	0,10
Innenriks sjøfart	0,06	0,05	0,08	0,00	0,00	0,12	0,00	0,02	0,05
Elver og innsjø	-	-	-	-	-	-	:	:	:
Lufttransport	0,13	0,14	0,14	0,00	0,00	0,00	:	:	:
Reisebyrå	0,02	0,03	0,02	0,00	0,01	0,00	:	0,00	:
Utleie biler	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Utleie annen transp.	0,05	0,04	0,04	0,04	0,03	0,02	:	:	:

Kilde: Strukturstatistikk, SSB

Tabell 3.17 viser at Nordhordlands andel av de samlede reiselivsnæringene i Hordaland er omkring 3%. Høyere verdier enn dette finnes spesielt for landtransport.

Sunnhordland

Tabell 3.18 Antall bedrifter, sysselsatte og omsetning i reiselivsnæringene for Sunnhordland

	Antall bedrifter			Sysselsatte			Omsetning		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001	1999	2000	2001
Sunnhordland	216	228	226	1300	1200	1273	612422	562826	612810
Hotell	28	25	22	340	335	287	129200	118799	103955
Annen overnatting	13	19	22	18	20	28	8450	9657	9063
Restaurant	59	66	65	318	351	370	100673	118421	111702
Barer	2	2	3	42	13	10	:	:	:
Kantine & Catering	14	16	13	82	60	193	51654	29418	67899
Jernbane	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Landtransport	66	68	68	322	304	301	88364	88345	93090
Innenriks sjøfart	15	10	9	95	32	30	73396	16157	18929
Elver og innsjø	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lufttransport	2	1	1	9	7	7	:	:	:
Reisebyrå	8	9	9	36	32	32	68263	95922	145282
Utleie biler	2	3	3	2	2	0	:	4240	4280
Utleie annen transp.	7	9	11	36	44	15	64227	71549	50000

Kilde: Strukturstatistikk, SSB

Tabell 3.18 viser at reiselivsnæringene i Sunnhordland i alt omsatte for 613 millioner i 2001. Dette tallet er det nest største etter Bergen og vesentlig høyere enn nummer tre. Det er imidlertid en spesiell sammensetning av reiselivsnæringene i denne regionen. Hotell har en omsetning omkring 100 millioner. Restaurantnæringen har en større omsetning enn dette. Den største enkeltnæring målt i forhold til omsetning er reisebyrå. Landtransport er også vesentlig, Kantine & Catering og utleie av andre transportmidler gir også et vesentlige bidrag til omsetningen. Dette bildet må ses i sammenheng med et internasjonalt orientert industrielt miljø i denne regionen. Tradisjonell fritidsbasert reiselivsaktivitet er mindre fremtredende.

Tabell 3.19 De enkelte næringenes andel av den samlede reiselivsnæring for Sunnhordland

	Antall bedrifter			Sysselsatte			Omsetning		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001	1999	2000	2001
Sunnhordland	1	1	1	1	1	1	0,95	0,98	0,99
Hotell	0,13	0,11	0,10	0,26	0,28	0,23	0,21	0,21	0,17
Annen overnatting	0,06	0,08	0,10	0,01	0,02	0,02	0,01	0,02	0,01
Restaurant	0,27	0,29	0,29	0,24	0,29	0,29	0,16	0,21	0,18
Barer	0,01	0,01	0,01	0,03	0,01	0,01	:	:	:
Kantine & Catering	0,06	0,07	0,06	0,06	0,05	0,15	0,08	0,05	0,11
Jernbane	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Landtransport	0,31	0,30	0,30	0,25	0,25	0,24	0,14	0,16	0,15
Innenriks sjøfart	0,07	0,04	0,04	0,07	0,03	0,02	0,12	0,03	0,03
Elver og innsjø	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lufttransport	0,01	0,00	0,00	0,01	0,01	0,01	:	:	:
Reisebyrå	0,04	0,04	0,04	0,03	0,03	0,03	0,11	0,17	0,24
Utleie biler	0,01	0,01	0,01	0,00	0,00	0,00	:	0,01	0,01
Utleie annen transp.	0,03	0,04	0,05	0,03	0,04	0,01	0,10	0,13	0,08

Kilde: Strukturstatistikk, SSB

Tabell 3.19 viser at reisebyråer står for 24% av omsetningen i reiselivsnæringene. Etter denne næringen følger restaurant, hotell og landtransport.

Tabell 3.20 Bedrifter, sysselsatte og omsetning i forhold til Hordaland totalt for de enkelte næringene i Sunnhordland

	Antall bedrifter			Sysselsatte			Omsetning		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001	1999	2000	2001
Sunnhordland	0,13	0,14	0,14	0,09	0,08	0,09	0,07	0,06	0,06
Hotell	0,19	0,18	0,17	0,11	0,12	0,10	0,09	0,08	0,07
Annen overnatting	0,16	0,20	0,22	0,09	0,12	0,19	0,12	0,13	0,12
Restaurant	0,12	0,14	0,14	0,08	0,09	0,09	0,06	0,07	0,07
Barer	0,18	0,18	0,25	0,20	0,07	0,06	:	:	:
Kantine & Catering	0,12	0,12	0,11	0,07	0,04	0,14	0,09	0,05	0,10
Jernbane	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Landtransport	0,12	0,12	0,11	0,08	0,08	0,08	0,07	0,06	0,06
Innenriks sjøfart	0,32	0,24	0,19	0,08	0,03	0,03	0,11	0,02	0,03
Elver og innsjø	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lufttransport	0,25	0,14	0,14	0,03	0,02	0,02	:	:	:
Reisebyrå	0,09	0,10	0,10	0,06	0,05	0,05	0,03	0,04	0,05
Utleie biler	0,05	0,08	0,08	0,02	0,02	0,00	:	0,03	0,03
Utleie annen transp.	0,17	0,20	0,24	0,50	0,56	0,31	0,22	0,34	0,22

Kilde: Strukturstatistikk, SSB

Tabell 3.20 viser at Sunnhordland oppnår en høy andel av reiselivsnæringene i Hordaland – i alt 6% - på grunn av en jevnt stor omsetning i flere næringer. Det er bare for restauranter og catering at andelene ligger over Sunnhordlands andel av reiselivsnæringene samlet. Sett i lyset av overnattingsbedriftenes andel er det ikke tradisjonell ferie- og fritidsturisme som gir det største bidrag til den høye omsetningen for reiselivsnæringene samlet i Sunnhordland.

Sotra, Øygarden, Askøy

Tabell 3.21 Antall bedrifter, sysselsatte og omsetning i reiselivsnæringene i Sotra/Øygarden/Askøy

	Antall bedrifter			Sysselsatte			Omsetning		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001	1999	2000	2001
Sotra/Øygarden/Askøy	113	123	123	864	778	750	443322	399278	348734
Hotell	11	8	7	47	47	31	32181	20786	14620
Annen overnatting	4	5	6	9	6	7	1784	1732	5473
Restaurant	29	24	24	145	133	123	50406	47573	44400
Barer	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kantine & Catering	6	9	11	98	50	73	21002	19592	33347
Jernbane	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Landtransport	43	50	55	544	502	486	235989	177671	170191
Innenriks sjøfart	4	6	6	2	6	5	1265	3396	2960
Elver og innsjø	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lufttransport	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reisebyrå	4	7	3	7	16	9	21224	60497	29833
Utleie biler	2	2	2	1	1	1	:	:	:
Utleie annen transp.	10	12	9	11	17	15	:	:	:

Kilde: Strukturstatistikk, SSB

Tabell 3.21 viser at reiselivsnæringene i Sotra, Øygarden og Askøy sysselsetter omkring 750 årsverk og har en omsetning i overkant av kr. 348 millioner i 2001. Det viser seg at overnatting ikke er spesielt fremtredende i denne regionen, selv om annen overnatting har en relativt stor andel for 2001. Den helt dominerende næringen blant reiselivsnæringene er landtransport. Heretter følger restaurant og kantine og catering.

Tabell 3.22 De enkelte næringenes andel av den samlede reiselivsnæring i S/Ø/A

	Antall bedrifter			Sysselsatte			Omsetning		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001	1999	2000	2001
Sotra/Øygarden/Askøy	1	1	1	1	1	1	0,82	0,83	0,86
Hotell	0,10	0,07	0,06	0,05	0,06	0,04	0,07	0,05	0,04
Annen overnatting	0,04	0,04	0,05	0,01	0,01	0,01	0,00	0,00	0,02
Restaurant	0,26	0,20	0,20	0,17	0,17	0,16	0,11	0,12	0,13
Barer	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kantine & Catering	0,05	0,07	0,09	0,11	0,06	0,10	0,05	0,05	0,10
Jernbane	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Landtransport	0,38	0,41	0,45	0,63	0,65	0,65	0,53	0,44	0,49
Innenriks sjøfart	0,04	0,05	0,05	0,00	0,01	0,01	0,00	0,01	0,01
Elver og innsjø	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lufttransport	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reisebyrå	0,04	0,06	0,02	0,01	0,02	0,01	0,05	0,15	0,09
Utleie biler	0,02	0,02	0,02	0,00	0,00	0,00	:	:	:
Utleie annen transp.	0,09	0,10	0,07	0,01	0,02	0,02	:	:	:

Kilde: Strukturstatistikk, SSB

Tabell 3.22 bekrefter landtransportens store andel og den relativt lille andelen av overnattingsaktivitet. Både restaurant og kantine & catering har relativt store andeler. De prikkete næringer, utleie av biler og andre transportmidler, har til sammen omkring 14% av omsetningen i reiselivsnæringene.

Tabell 3.23 Bedrifter, sysselsatte og omsetning i forhold til Hordaland totalt for de enkelte næringene Sotra/Øygarden/Askøy

	Antall bedrifter			Sysselsatte			Omsetning		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001	1999	2000	2001
Sotra/Øygarden/Askøy	0,07	0,07	0,07	0,06	0,05	0,05	0,05	0,04	0,04
Hotell	0,08	0,06	0,05	0,02	0,02	0,01	0,02	0,01	0,01
Annen overnatting	0,05	0,05	0,06	0,05	0,04	0,05	0,03	0,02	0,07
Restaurant	0,06	0,05	0,05	0,04	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03
Barer	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kantine & Catering	0,05	0,07	0,09	0,08	0,03	0,05	0,04	0,03	0,05
Jernbane	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Landtransport	0,08	0,09	0,09	0,14	0,13	0,12	0,17	0,13	0,12
Innenriks sjøfart	0,09	0,14	0,13	0,00	0,00	0,01	0,00	0,01	0,01
Elver og innsjø	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lufttransport	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reisebyrå	0,04	0,08	0,03	0,01	0,03	0,01	0,01	0,03	0,01
Utleie biler	0,05	0,05	0,05	0,01	0,01	0,01	:	:	:
Utleie annen transp.	0,24	0,26	0,20	0,15	0,22	0,31	:	:	:

Kilde: Strukturstatistikk, SSB

Tabell 3.23 viser at denne regionen har omkring 4% av de samlede reiselivsnæringer i Hordaland. Det er bare landtransport som har en vesentlig høyere andel av aktiviteten i forhold til Hordaland samlet.

3.2 Sammenlikning på tvers av regioner for året 2001

Det kan være vanskelig å få overblikk over 7 så forskjellige regioner som er presentert i dette kapittel. Dette avsnittet inneholder derfor en direkte sammenlikning av regioner med hensyn til betydningen av de tre dominerende reiselivsnæringer i fylket: Hotell, restaurant og landtransport. Disse tre næringer står for 47% av omsetningen i reiselivsnæringene for 2001. For hver av disse næringsgrupper vil sysselsetting og omsetning for hver region bli presentert som absolutt tall og som prosentdel av fylket. Regionene vil i hver tabell bli sortert i forhold til omsetningen.

Tabell 3.24 Regioner sortert etter andel omsetning i hotellnæringen 2001 i forhold til Hordaland.

Region	Sysselsetting	Andel Syssels.	Omsetning	Andel Oms.
Bergen	1652	0,58	939329	0,63
Hardanger	240	0,08	170482	0,11
Voss	384	0,13	142743	0,10
Sunnhordland	287	0,10	103955	0,07
Osterfj./Bjørnefj.	218	0,08	93173	0,06
Nordhordland	49	0,02	30922	0,02
Sotra/Øyg./Askøy	31	0,01	14620	0,01
Hordaland i alt	2861	100	1495224	100

Kilde: Strukturstatistikk, SSB

Av de tre viktigste reiselivsnæringer er hotell den hvor Bergens dominans i forhold til fylket er minst fremtredende. Det er fire regioner som har en andel fra 6-11%. To regioner skiller seg ut med meget lave andeler av fylkets omsetning. Det er ut fra dette grunnlag for å si at blant de viktigste næringer i reiseliv er det hotell som er av størst betydning for distriktene utenfor Bergen. Dette gjelder også for annen overnatting, men her er den samlede omsetningen og sysselsettingen vesentlig lavere enn for hotell.

Tabell 3.25 Regioner sortert etter andel omsetning i restaurantnæringen 2001 i forhold til Hordaland.

Region	Sysselsetting	Andel Syssels.	Omsetning	Andel Oms.
Bergen	3092	0,76	1359325	0,81
Sunnhordland	370	0,09	111702	0,07
Hardanger	183	0,05	58180	0,03
Osterfj./Bjørnefj.	120	0,03	43805	0,03
Sotra/Øyg./Askøy	123	0,03	44400	0,03
Voss	109	0,03	40211	0,02
Nordhordland	51	0,01	18609	0,01
Hordaland i alt	4048	100	1676232	100

Kilde: Strukturstatistikk, SSB

Tabell 3.25 viser at Bergens dominans innenfor restaurantnæringen er markant. Det er bare en region utenom Bergen som har mer enn 5% av fylkets totale omsetning i denne næringen. I distriktene vil man i vesentlig omfang finne restaurantvirksomhet i forbindelse med hotellene.

Tabell 3.26 Regioner sortert etter andel omsetning i landtransport 2001 i forhold til Hordaland.

Region	Sysselsetting	Andel Syssels.	Omsetning	Andel Oms.
Bergen	2274	0,60	:	0,62
Sotra/Øyg./Askøy	486	0,12	170191	0,12
Nordhordland	338	0,09	143633	0,10
Sunnhordland	301	0,08	93090	0,06
Hardanger	169	0,04	64681	0,04
Osterfj./Bjørnefj.	202	0,05	59169	0,04
Voss	99	0,02	34111	0,02
Hordaland i alt	3961	100	1468807	100

Kilde: Strukturstatistikk, SSB

Det fremgår av Tabell 3.26 at landtransport er en næring hvor Bergen har en andel som er betydelig, men lavere enn Bergens andel av de samlede reiselivsnæringer. Det er her tre regioner som har en andel av omsetningen på mer enn 5% av Hordaland. Det dreier seg for to regioners vedkommende, Sotra/Øygarden/Askøy og Nordhordland, om områder som ikke har vært spesielt store i de andre viktige reiselivsnæringer.

De tre næringer som er analysert ovenfor står som nevnt for 47% av den samlede omsetning i reiselivsnæringene. Av de resterende næringene står reisebyråvirksomhet alene for 27%. Denne aktiviteten er konsentrert i Bergen med 89% av aktiviteten i Hordaland.

3.3 Museer og attraksjoner i Hordaland

3.3.1 Om avgrensning av attraksjoner

Det er mulig å skjelne mellom ulike kategorier av attraksjoner. Alle attraksjoner har betydning for økonomi og beskjeftigelse. De vil ha betydning for valg av reiserute og reisemål. De vil derfor være viktige både for å trekke turister til Hordaland og for å bestemme fordelingen av turister innenfor denne regionen. En del av de reiselivsnæringer som er diskutert tidligere vil derfor få bestemt sitt aktivitetsnivå av tilstedeværelsen av attraksjoner. Den tilknyttingen kan være mer eller mindre direkte. Det kan både dreie seg om hoteller som huser turister på reise rundt i fylket eller boder og butikker som betjener den konsentrerte trafikken som genereres av en berømt naturattraksjon.

I dette avsnittet er oppmerksomheten rettet mot attraksjoner og aktiviteter som har en direkte økonomisk betydning i form av omsetning eller ansatte. Dette vil typisk være museer (i bred forstand), fornøylesparker eller forskjellige former for fritids- og idrettsaktiviteter. Disse gruppene faller for en stor del inn under næringsgruppe 92. Gruppen inneholder imidlertid mange forskjellige typer aktiviteter. Vi har derfor valgt å beskrive aktiviteten med utgangspunkt i en oversikt over attraksjoner og museumsstatistikken som utarbeides av SSB.

En mulighet for å rubrisere de forskjellige attraksjoner er å benytte følgende inndeling:

Kategori 1: Museer

Kategori 2: Natur- eller kulturbaserte attraksjoner uten betaling

Kategori 3: Spesielle anlegg eller aktiviteter, for eksempel fritidsbaserte idrettsanlegg.

Museer av forskjellige typer er tallmessig dominerende. Kategori 2 inneholder både spesielle naturattraksjoner som for eksempel Vøringfossen og by- eller bygdemiljøer med Bergen sentrum og gamle bydel som et annet eksempel. Her er Fløybanen og Ulriksbanen regnet som attraksjoner. Samtidig vil disse to aktiviteter være tatt med under transport med tau- eller kabelbaner.

Norges turistråd utgir hvert år en oversikt over de mest besøkte attraksjoner i Norge. Her benyttes bare to kategorier: naturbaserte og andre attraksjoner. For de naturbaserte er

Hordaland representert med Vøringsfossen, Stalheim, Steindalsfossen og Tvindefossen blant de 25 viktigste. For attraksjoner ellers er Fløibanen, Akvariet i Bergen, Troldhaugen, det Hanseatiske museum og Hardangervidda Natursenter med blant de 50 mest besøkte.

Tredelingen som benyttes i denne analysen har også sammenheng med datagrunnlaget. For museer og lignende eksisterer det god statistikk for både besøk og økonomiske forhold. For de natur- og kulturbaserte attraksjoner er det ingen økonomisk aktivitet eller statistikk. For øvrige aktiviteter er det i noen tilfelle nødvendig å hente informasjon direkte fra den enkelte organisasjonen, i andre tilfeller vil aktiviteten falle inn under andre reiselivsnæringer.

3.3.2 Nærmere om museer

I Museumsnett Norge som drives av ABM-utvikling⁵ er det registrert i størrelsesordenen 100 museer i Hordaland. De forskjellige museer varierer imidlertid meget både med hensyn til besøkstall og antall årsverk. I SSBs kulturstatistikk⁶: Museum og samlinger for 2001, som baserer seg på oppgaver fra de enkelte museene, er det registrert 49 enheter i Hordaland, hvilket gjør Hordaland til det største fylke hva angår antallet museer og nummer to hva angår besøkstall. Oslo er det største fylke hva angår besøkstall. Av i alt 8,5 millioner registrerte besøkende i 2001 for Norge hadde Oslo en andel på 37% mens Hordaland hadde en andel på 12%. Statistikken viser en sterk konsentrasjon av besøkstallene på enkelte museer: I 2001 stod 3% av museene i Norge for halvparten av besøkene. For museene i Norge sett under ett var de samlede inntekter 1,83 milliarder kroner. Dette fordeler seg på offentlige tilskudd med 65%, billettinntekter med 9%, andre egeninntekter på 21%, gaver, fondsmidler og sponsorinntekter med 5%. Disse tall vil variere fra museum til museum. For Hordaland viser tallene for 2001 at de samlede inntekter var 231 millioner, av hvilke 131 millioner var tilskudd fra det offentlige. De offentlige tilskudd utgjør 56% av de samlede inntekter. For Norge som helhet rapporterer museumsstatistikken at det ble utført 3.283 årsverk i 2001. Av dette var 3021 lønnete årsverk. For Hordaland var de tilsvarende tall 412 og 388.

⁵ ABM-utvikling ble opprettet 1. januar 2003 ved ei sammenslåing av Statens bibliotektilsyn, Norsk Museumsutvikling og Riksbibliotekjtenesten.

⁶ Her refereres det spesielt til statistikken for 2001. Statistikken for andre år og for 2002 gir samme bilde, men tallene er vanskelige å sammenlikne fra år til år på grunn av variasjon i de enheter som har avgitt svar på de oppgaver som ligger til grunn for undersøkelsen.

Tabellene herunder baserer seg på tall for 57 museer fra Hordaland. Det er ikke registreringer for alle enheter hvert år, så tallene kan være vanskelige å sammenlikne mellom de forskjellige år. Det samlede bilde er imidlertid ganske stabilt. Fordelingen av tallene på regioner er påvirket av at Lyngheisenteret i Nordhordland ikke er med. Dette museum hadde 35.000 besøkende i 2001. Hardangervidda natursenter i Hardanger er heller ikke registrert. Bare i løpet av sommersesongen 2002 hadde dette museum imidlertid 57.200 besøkende.

Tabell 3.27 Besøkende ved museer i Hordaland

	2002	2001	2000	1999
<i>Hordaland i alt</i>	994 589	1 014 428	1 034 392	990 406
Bergen	831 460	859 092	892 260	861 032
Hardanger	39 355	38 637	30 703	29 434
Voss	12 156	11 443	14 440	15 962
Osterfjord/Bjørnefjord	4 545	3 770	4 172	4 440
Nordhordland	466	2 990	879	1 317
Sunnhordland	84 871	77 045	69 872	55 393
Sotra/Øygarden/Askøy	21 736	21 451	22 066	22 828

Kilde: ABM-Utvikling

Besøkstallene for museene i Hordaland varierer omkring 1 million. Det er en tydelig konsentrasjon i Bergen, og her er det noen få museer som står for størstedelen av aktiviteten. Akvariet i Bergen, Det Hanseatiske Museum, Arboretet, Bergen kunstmuseum og Bergen Museum på Nygårdshøyden er de viktigste.

Tabell 3.28 Årsverk ved museer i Hordaland

	2002	2001	2000	1999
<i>Hordaland i alt</i>	394	415	389	380
Bergen	268	290	267	269
Hardanger	68	64	65	59
Voss	7	7	6	7
Osterfjord/Bjørnefjord	10	12	10	8
Nordhordland	0	1	1	1
Sunnhordland	33	32	29	29
Sotra/Øygarden/Askøy	9	10	12	8

Kilde: ABM-Utvikling

Antall årsverk gjelder både lønnete og ulønnete arbeidstakere. For Hordaland samlet utgjør lønnete årsverk omkring 94% for 2001. Også for årsverk er størstedelen av aktiviteten knyttet til Bergen. For Nordhordland og Hardanger påvirkes tallene av manglende registreringer. Hardanger Fartøyvernsenter er viktig for registreringen for Hardanger i Tabell 3.28.

For alle regioner vil ansatte i museer bare utgjøre en mindre del av den samlede sysselsettingen i forhold til reiselivsnæringene ellers. Relativt viktigst er bidraget i Hardanger (703 for reiselivsnæringen ellers) og Sunnhordland.

3.3.3 Spesielle anlegg og aktiviteter

Dette avsnittet inneholder en diskusjon av noen av de forskjellige anleggene og aktivitetene som regnes som attraksjoner i Hordaland. I tillegg er det registrert forskjellige former for sports- og fritidsaktiviteter som kan anses å ha betydning for reiselivet. Når omsetning og sysselsetting blir nevnt baserer tallene seg hovedsakelig på registreringer i *Brønnøysund-katalogen*.

For **Bergen** er det spesielt Fløibanen og Ulriksbanen som er kjente aktiviteter. Begge disse institusjonene er også registrert under transport (tau- og kabelbaner). Fløibanen hadde i 2001

en omsetning på omkring 20 millioner og 14 ansatte. Ulriksbanen hadde en omsetning på omkring 5 mill. samme år. Tall for ansatte er ikke oppgitt.

I **Hardanger** er Trolltoget en aktivitet om sommeren. Denne er imidlertid registrert under transport i tabellene i Kapittel 3. Folgefonna Sommerskiser hadde en omsetning på 284.000 i 2001. Tallet på ansatte er ikke oppgitt. Kvam Fjellheiser driver Furudalen alpiner med 2 ansatte og 3,4 millioner i omsetning. Eikedalen skiser hadde 5 ansatte og en omsetning på omkring 8 millioner. Folgefonn Bresport hadde 2 ansatte og 1,9 millioner i omsetning. Røldal Skiser hadde 8 ansatte og 4 millioner i omsetning.

På **Voss** er den viktigste organiserte aktivitet knyttet til vintersport. Voss Fjellheiser driver heiser i tilknytning til alpinbakkene. Omsetningen i 2001 var 10,5 millioner. Det var 73 ansatte. Dette kan ikke regnes som årsverk. Oppheimsheisen er registrert med 2 ansatte og en omsetning på 122 tusen. En rekke mindre selskaper på Voss driver med friluftaktiviteter. Nordic Ventures hadde 2 ansatte og en omsetning på 1,7 millioner. Andre selskaper er Voss ElvSPORT AS, Voss Rafting Senter, Parasailing Voss og Voss Ski og Surf. For disse er omsetningen liten og antall ansatte er ikke oppgitt. Dette er imidlertid en næring i fremgang.

I **Sunnhordaland** har Haugaland Golfbane Sveio 8 ansatte og en omsetning på 1,8 millioner. Det største anlegget er Vikahaugene Stord Sportssenter AS med 11 ansatte og en omsetning på 6,3 millioner. Det er usikkert om disse aktiviteter skal regnes som del av turistnæringen, dvs. om de har en vesentlig omsetning knyttet til tilreisende og overnattende.

For alle regioner gjelder at det eksisterer en rekke mindre aktiviteter som for eksempel bowling- og biljardhaller. Denne typen aktiviteter vil ha mindre betydning for turisme, og de er ikke inkludert i oversikten siden den vesentligste del av omsetningen må antas å være fra lokalområdet.

Sammenfattende kan man si at aktiviteter utenom museer gir et bidrag til sysselsetting og omsetning i Hordaland. Dette gjelder for eksempel for Hardanger og det er også aktiviteter knyttet til vintersport for Voss kommune. Tallene for Voss må ses i sammenheng med at det i alt er registrert 625 ansatte i reiselivsnæringene utenom attraksjoner for denne regionen.

4 TURISTKONSUM I HORDALAND

4.1 Introduksjon

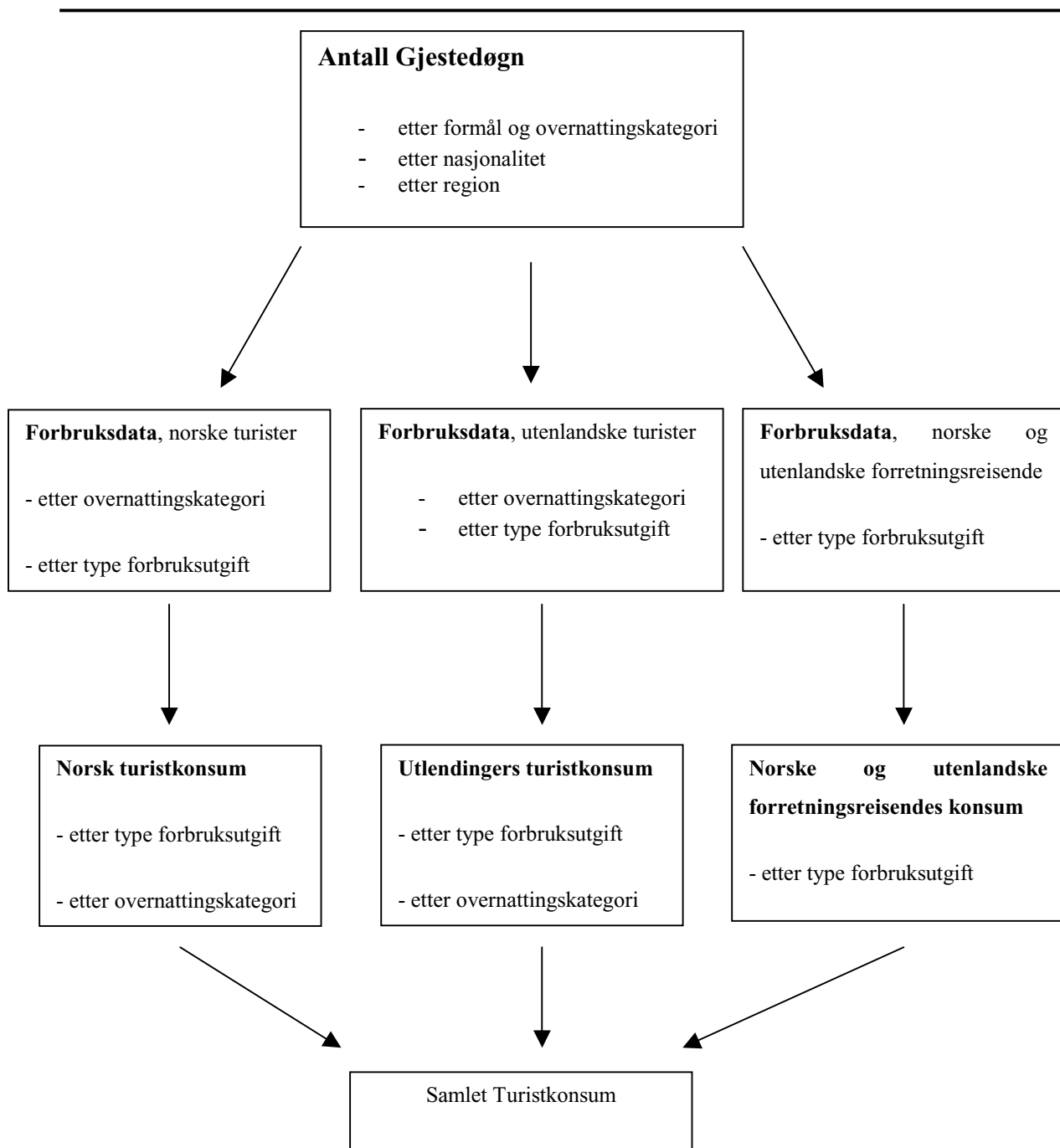
Dette kapitlet diskuterer metoder og problemer som knytter seg til å beregne turistkonsum og å koble turistkonsumet til geografiske områder. Heretter gjennomføres beregninger for reiselivsregionene i Hordaland og fylket som helhet. Samlet turistkonsum fordeler seg på norske og utenlandske ferieturister og forretningsreisende.

Samlet turistkonsum = Norske og utenlandske turistenes utgifter til kjøp av reiselivsprodukter + andre utgifter i forbindelse med reisen i Norge.

Den grunnleggende metodikken ved beregning av turistkonsum er å kombinere gjennomsnittlig døgnforbruk med antall overnattingsdøgn. Stedfestingen av turistkonsumet er basert på hvor overnattingen finner sted. Ut fra dette vil beskrivelsen av forbruk for forskjellige turistgrupper og beskrivelse av data for overnatting være sentralt i dette kapitlet. Koblingen mellom forbrukssted og overnattingssted vil avhenge av reiseform og kan være følsom for størrelsen på de regioner som beskrives. Disse forutsetningene vil også bli tatt opp.

Figur 4.1 indikerer at norske og utenlandske forretningsreisendes konsum er aggregert og at vi forutsetter at disse bruker hotell som overnattingsform. Feriereisendes konsum kan regionaliseres i forhold til hotell-, camping- og hytteovernattinger, men ikke i forhold til de som besøker slekt og venner og andre overnattingsformer. Dermed kan heller ikke samlet turistkonsum regionaliseres.

Figur 4.1 Beregningsmetode for turistkonsum

4.2 Nærmere om forbrukstall

4.2.1 Forbruk, turistkategori og overnatting

Formålet med dette avsnittet er å beskrive etterspørsel- og konsumsiden av turismen i Hordaland. Utgangspunktet for beskrivelse av konsum for forskjellige kategorier av turister er TØIs forbruksundersøkelser som ble gjennomført i 1995 og 2002. Disse studiene har som formål å dokumentere hvilke forbruksutgifter turister har når de er på feriereise i Norge. Forbruksundersøkelsene gjennomføres bare for reisende som overnatter i Norge og hvor formålet med reisen er ferie, besøk eller private innkjøp. Dette betyr at det ikke er egne tall for forretningsreisende. Det finnes imidlertid en egen undersøkelse av konferansedeltakere for året 1995. Dette er de norske deltakere, men tallene kan brukes for både forretningsreisende (også de utenlandske) og kurs- og konferansedeltakere, noe som gjøres bl.a. i Evensen (1999). Data for forretningsreisende kan også hentes fra Jean-Hansen (1996) og Kann (2001). Vi refererer hovedsakelig til TØIs forbruksundersøkelser for sommerturister. Dette er for så vidt uproblematisk i denne sammenhengen fordi turismen i Hordaland i all hovedsak er et sommerfenomen. Vi er oppmerksom på at det er en del aktivitet på Kvamskogen og i Voss i vintersesongen, men det finnes ikke spesifikke undersøkelser på forbruksmønsteret til disse vinterturistene (stort sett Hordalendinger). Omsetnings- og sysselsettingstall (for reiselivsnæringer) foreligger imidlertid i Kapittel 3.

Det er flere variabler som kan anvendes for å skjelne mellom turistkategorier og deres konsummønster:

- Etter overnattingsform
- Etter nasjonalitet (bostedsland)
- Etter reisemåte (fly, tog, bil, bobil, båt etc.)
- Etter oppholdstid i Norge
- Etter stedstype som besøkes (storby, tettsted, bygd)
- Etter reisestruktur (dagstur, rundtur etc.)
- Etter formål med reisen (foretning, ferie)
- Etter sesong (sommer, vinter)

Forbruksundersøkelser danner et viktig grunnlag for beregningen av turistkonsumet, nasjonalt så vel som regionalt. For 1995 finnes det data for forskjellige stedstyper: storby, småby og landdistrikt og ”på reise”. Det ble sommeren 1995 gjennomført undersøkelser av utenlandske og norske turistenes forbruk for perioden mai til september. Undersøkelsene ble dels gjennomført som utreiseundersøkelser, dvs. ved spørreskjema ved grensepassering ut av landet, dels som stedsundersøkelser, dvs. ved spørreskjema på fire forskjellige lokaliteter. Data er organisert sådan at TØIs gjesteundersøkelser for utlendinger kan benyttes ved oppblåsing av utvalgene. Ved grensepassering tok man for seg turister i bil, på ferge og med fly men ikke reisende med buss, tog eller cruiseskip. Lokalitetene som er valgt for stedsundersøkelsene er valgt ut for å vise forskjeller mellom storbyer, mindre tettsteder og landlige områder. Ved beskrivelsen av turistene legges der vekt på variablene nasjonalitet, overnattingsform og reisemåte. Det viser seg at forskjeller mellom nasjonaliteter blir redusert når det korrigeres for reisemåte, f.eks. bil vs. fly. Ferieformen forklarer meget av variasjonen i forbruket. I tillegg til totaltall for forbruk finnes tall for sammensettingen av forbruket.

Stedsundersøkelsen omfatter storbyene Oslo og Bergen og tre områder i hhv. øst, vest og nord. Det er Lillehammer, Geiranger og Lofoten. I tillegg er det gjort registreringer i Kragerø og Kristiansand, som hovedsaklig har norske sommerturister. Det anføres i analysen at de valgte områder nok har bedre utviklet infrastruktur for turister enn det som generelt er tilfelle i Norge. Tall for de forskjellige stedstyper er ikke delt opp etter nasjonalitet (annet en norsk/utlending), og det skjelves ikke mellom overnattingsformer. Tallene gis både som totaltall og for forskjellige utgiftstyper.

Ser man nærmere på tallene for forskjellige stedstyper viser det seg at den totale forbruksutgift er høyest for storbyer. Heretter følger mindre by og landdistrikt, mens gruppen ”på reise” ligger mellom mindre by og landdistrikt. Skjelner man mellom forhåndsbetalte utgifter og direkte utgifter viser det seg at forhåndsbetalte utgifter er omtrent like store for storby og mindre by, og at disse er vesentlig høyere enn for de to andre stedskategorier. Her er det spesielt transportutgifter som trekker opp. For de direkte utgifter er nivået vesentlig høyere for storby, mens det er mindre forskjeller mellom de tre øvrige kategoriene. Her er det spesielt overnatting og servering som trekker opp utgiftsnivået for storby. Dette kan ha sammenheng med en større andel av hotellovernattinger i storbyer. Disse resultatene kan gi grunnlag for å skjelne mellom de områder det overnattes i. Det er imidlertid vanskelig å gjennomføre en slik differensiering uten også å knytte overnattingssted til overnattingsform.

Dette er det grunnlag for i det spørreskjema som er brukt i stedsanalysen. En annen mulighet er å bruke opplysninger om overnattingsutgifter fra overnattingsstatistikken. Det vil gi en differensiering mellom områder basert på faktiske tall, og overnattingsutgifter er en stor del av de samlede utgifter.

Den tilsvarende undersøkelse for året 2002 er kun gjennomført ved grensepassering og det finnes ikke tall for stedstyper. I tillegg til overnattingsform og nasjonalitet er det spurt om oppholdets varighet. Det viser seg at utgifter per døgn er omvendt proporsjonalt med oppholdets varighet, dvs. at jo lengre varighet reisen har jo mindre gjennomsnittlig døgnforbruk har de reisende.

Forbruksundersøkelser viser at reisemåten (fly, tog, bil, bobil, båt etc.) kan ha betydning for forbruksmønsteret til turister (Jacobsen, et al, 2003). I perioden mai til september 2001 var det ca 2,45 millioner gjester som besøkte Norge (i tillegg kommer cruisepassasjerer), og 1,3 millioner reisende krysset grensen ut av landet på veg. Dette svarer til 53 prosent av ankomstene. De øvrige grensepasseringer skjer på fly (24 prosent), ferge (21 prosent), og tog (2 prosent). I alt var det 3,25 millioner utenlandske besøkende denne sommeren og feriegjestene står for 87 prosent av det samlede antallet gjestedøgn. Strukturen på ferie- og forretningstrafikken er svært ulik når det gjelder reisemåter. Mens hovedtyngden av ferietrafikken går på veg og ferge er tjenestereisene i stor grad knyttet til fly. Men fordi ferietrafikken totalt sett er stor i forhold til yrkestrafikken finner man likevel at ferietrafikken på fly er høyere enn yrkestrafikken målt både i antall ankomster og antall gjestedøgn. Flyturistenes gjennomsnittlige døgnforbruk var vel 1 300 kroner. Det høyeste døgnforbruket fant man blant flyturistene fra Japan (2 900 kroner) og USA (1 600 kroner). Blant europeiske turister avdekker undersøkelser at feriegjester fra Italia, Sveits/Østerrike og Tyskland har det høyeste døgnforbruket. Flyturistene fra nabolandet Sverige hadde relativt lavt døgnforbruk (600 kroner), mens flyturister fra Nederland og øvrige land (800 kroner), og Danmark (900 kroner) hadde forholdsvis moderat døgnforbruk. Bilturistene brukte gjennomsnittlig rundt 540 kroner per gjestedøgn. Her er det betydelige variasjoner, fra rundt 300 kroner per døgn for svenske reisende til vel 1 000 kroner per døgn for bilturister fra Italia og USA. Togturistene hadde et gjennomsnittlig døgnforbruk på vel 1 000 kroner. Også her er det en del variasjon, fra 500 kroner døgnet for svensker og dansker til nærmere 2 000 kroner for togreisende fra USA. Ulikhetene mellom feriegjester fra forskjellige land følger et generelt

hovedtrekk: langveisfarende har et høyere forbruk per gjestedøgn. Dette kan ha sammenheng med at feriegjester fra fjerntliggende land i større grad overnatter på hotell.

Det er også en sammenheng mellom sesong og reiseform. Det viser seg at rundreiser er av stor betydning. Det er generelt stor mobilitet i sommersesongen. I Jean-Hansen (1996) vises det at for sommersesongen hadde 37% av norske turister og 27% av de utenlandske samme oppholdssted på dagen for intervjuet som dagen før. For vintersesongen er de tilsvarende tall hhv 69% og 85%. Dette har betydning for hvilken reiseform som best beskriver turistene.

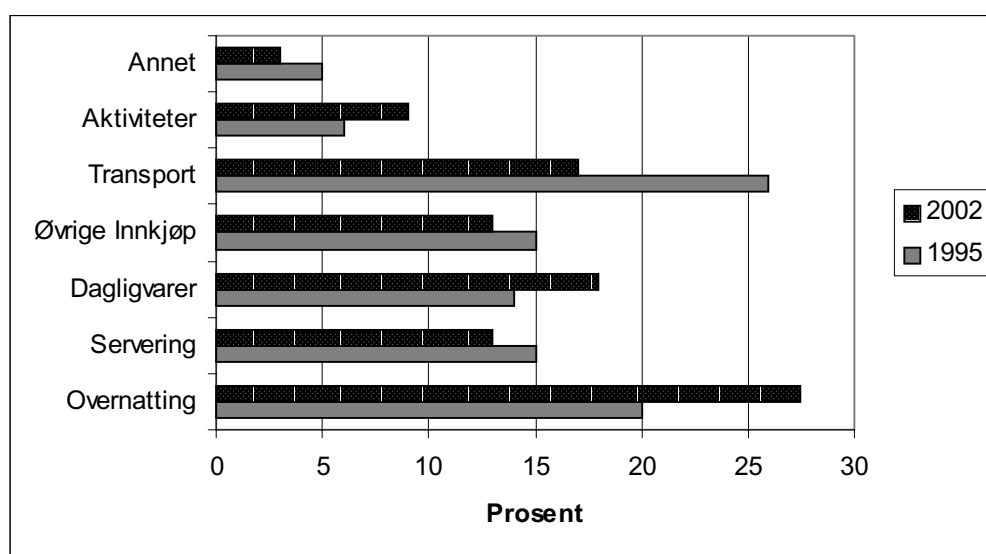
Haukeland & Grue (1996) viser at hotellgjester, både norske og utenlandske har en vesentlig høyere samlet forbruksutgift enn turister som bruker andre overnattingsformer. Det er spesielt de forhåndsbetalte utgiftene for overnatting og transport som skiller seg ut, men også de direkte utgiftene til overnatting og servering er vesentlig større for denne gruppen sammenliknet med de øvrige overnattingsformene. For andre overnattingsformer enn hotell er det samlede antall respondenter ikke så stort at det er mulig å skjelne mellom nasjonaliteter i samme grad. For hytter har svenske turister et noe høyere samlet forbruk enn både norske og andre utlendinger. Forskjellene er imidlertid ikke så store, heller ikke hva angår sammensettingen av konsumet. For utenlandske turister som er på privat besøk viser det seg at det er stor variasjon mellom forskjellige grupper av nasjonaliteter. Det er imidlertid ikke mulig å koble denne typen overnatting mot nasjonalitet, da det ikke eksisterer statistikk for forskjellige geografiske områder. For campingturister er det grunnlag for å skille ut en rekke nasjonaliteter, og det viser seg å være forskjell både i nivå og i sammensettingen av konsumet. Det gjelder imidlertid ikke for campingturister som overnatter utenfor campingplass. For overnatting med bil dominerer de tyske turister. Her er det ikke stor forskjell mellom forbruksutgifter for tyskere og andre utenlandske turister.

Samlet sett gir statistikken for 1995 grunnlag for å skille ut forskjellige nasjonaliteter for hotellovernattinger og campingturister. For de øvrige gruppene er det enten ikke så stor forskjell at det er av betydning å skille mellom nasjonaliteter, eller det vil ikke være mulig å koble overnattingstall mot nasjonaliteter for forskjellige geografiske områder. I det videre arbeid har vi imidlertid valgt å basere analysen bare på kategoriene nordmenn og utlendinger, dvs. variasjonen mellom utenlandske nasjonaliteter brukes ikke i beregningene. Det vil bli lagt vekt på gjennomsnittstall for de forskjellige overnattingsformene.

4.2.2 Forbruk delt opp på underkategorier

Sammenligningen av forbruksmønsteret for de utenlandske turister som besøkte Norge sommeren 2002 med tilsvarende undersøkelsen sommersesongen 1995 viser to markante forskyvninger

Figur 4.2 Forbruksmønster i Norge for utenlandske turister 2002 og 1995, etter hovedtyper av varer og tjenester (utenom forhåndsbetalte utgifter), prosent

Kilde: TØI rapport 636/2003

Overnattingsutgiftene økte markant fra 20 til 27 prosent av de samlede forbruksutgifter til reisen. Samtidig viser transportutgiftenes andel av forbruket en nedgang i denne perioden (utenom forhåndsbetalte utgifter). Innkjøp av dagligvarer og aktiviteter viser også en relativ økning. At dagligvareinnkjøpene overstiger utgiftene til servering tyder på at mange baserer seg på selvhushold under oppholdet i Norge. I denne rapporten brukes forbruksmønsteret fra 1995 omregnet til 2001 kroner (prisindeksmultiplikator 1,154). Vi har ikke grunnlag å si at forskyvningen i utgiftsfordelingen representerer en tendens som også gjelder for 2001 eller om differansen ligger i selve utvalget for de to årene. Selv om det totale utgiftsnivået beregnet ved å multiplisere forbrukskategoriene med gjestedøgn tilsvarer tall fra nasjonalregnskapet kan det forekomme avvik i enkelkategorier. Usikkerhet er også knyttet til beregninger på lavere nivå enn fylket. Jacobsen, et al (2003) argumenterer for at utenlandske turistenes døgnforbruk har økt med 41 prosent fra 1995 til 2002 mens konsumprisindeksen steg med bare 17 prosent i løpet av denne perioden. Men forfatterne råder også til varsomhet med å

trekke slutninger på basis av bare to sesonger. Vi anser bruken av konsumprisindeksen som en mer forsiktig tilnærming.

Samlet turistkonsum i Norge i 1997 var ca 67 milliarder kroner hvorav typiske reiselivsprodukter utgjorde ca 4,5 milliarder og turistkonsum av andre varer og tjenester ca 2,2 milliarder. Dette er interessant å merke seg spesielt i forhold til de indirekte virkninger av turismen analysert i Kap. 6.

I henhold til forbruksundersøkelsen for 1995 vil vi bruke følgende hovedkategorier av tjenester og varer:

Total forbruksutgift, som er sammensatt av to undergrupper

- Forhåndsbetalte utgifter (inkluderer transport, overnatting og andre utgifter)
- Reiseutgift i Norge i alt, som er sammensatt av seks undergrupper
 - o transport i Norge (utgifter for flyreise, båt/ferge, tog, taxi, drivstoff (som utgjør den største posten), parkering, bompenger, og lignende)
 - o overnatting
 - o servering (restauranter, kafeer, grill og kiosk)
 - o varekjøp (dagligvarer, kioskvarer, suvenirer, sport/foto og klær og sko og lignende)
 - o aktiviteter (underholdning, museums/utstillingsbesøk, familieparker, idrettsanlegg, jakt og fiske med mer, båtleie, utflukter med guide og lignende)
 - o Andre utgifter (porto, telefon, kart mv, personlig pleie og andre utgifter)

Denne inndelingen vil bli brukt i tabellene i dette kapittelet. Tallene som oppgis for et nivå er summen av tallene på nivået under: Total forbruksutgift er summen av forhåndsbetalte utgifter og reiseutgift i Norge. Reiseutgift i Norge er på sin side summen av de seks undergrupper. Tallene som fremkommer vil være gjennomsnitt for forskjellige typer av konsumenter.

Forbruksundersøkelsen fra 1995 viser til følgende forbruksmønster:

Tabell 4.2 Oversikt over norske turisters forbruksutgifter pr gjestedøgn etter overnattingsform (2001 Kroner)

Kategorier	Alle	Hotell o.l.	Hytte	Fam./venner	Camping	Annet
Total forbruksutgift	433	853	450	290	475	412
Forhåndsbetalt utgift i alt	37	118	28	18	42	87
Reiseutgift i Norge i alt	396	735	422	272	433	325
Transport i Norge	72	95	65	70	85	78
Overnatting	78	278	95	2	99	40
Servering	75	156	73	55	82	81
Varekjøp	130	150	142	114	127	110
Aktiviteter	30	44	37	20	29	8
Andre utgifter	12	12	12	10	13	8

Kilde: Haukeland & Grue, TØI rapport 320/1996

Tabell 4.3 Oversikt over **utenlandske turisters** forbruksutgifter pr gjestedøgn etter overnattingsform (2001 Kroner)

Kategorier	Alle	Hotell o.l.	Hytte	Fam./venner	Camping	Annet
Total forbruksutgift	600	1061	424	481	403	591
Forhåndsbetalt utgift i alt	204	544	105	112	47	239
Reiseutgift i Norge i alt	397	517	318	369	355	352
Transport i Norge	105	99	84	114	108	81
Overnatting	80	147	77	17	93	57
Servering	69	123	39	90	44	62
Varekjøp	103	103	83	117	97	99
Aktiviteter	22	23	22	23	18	16
Andre utgifter	18	23	13	20	16	38

Kilde: Haukeland & Grue, TØI rapport 320/1996

Noter: I tillegg til nevnte overnattingskategoriene refererer forbruksundersøkelsen til "villcamp" (379 kroner), bobil på campingplass (534 kroner) og bobil utenfor campingplasser (390 kroner). Tallene i parates angir total forbruksavgift per gjestedøgn.

Tabell 4.4 Forbruksutgifter for **forretningsreisende** (Norske og utenlandske)

Kategorier	Kroneutlegg pr. gjestedøgn (2001 kroner)
Total forbruksutgift	1614
Forhåndsbetalt utgift i alt	396 (325 for U)
Utgift bet. av arbeidsgiver	547
Direkte utgift i alt	671
Transport i Norge	126
Overnatting	251
Servering	197
Varekjøp	43
Aktiviteter	16
Andre utgifter	38

Kilde: Jean-Hansen, 1996

Noter: Konferanseavgift er utelatt fordi vi ikke vet hvor mange forretningsreisende er på konferanse.

Vi legger merke til at forbruket på hotellovernatting er relativt beskjeden for alle turistkategorier. Dette har sammenheng med at en del av overnattingsutgifter er forhåndsbetalt. Når det gjelder norske turister kan det tenkes at disse forhåndsbetalte utgifter tilfaller andre fylker enn Hordaland uten at vi har mulighet å si hvor stor denne andelen er. Vi velger derfor å inkludere alle forhåndsbetalte utgifter i dette regnskapet for Hordaland. Evensen (1999) henviser til at en del av de forhåndsbetalte utgifter for utenlandske turister som provisjon til utenlandske turoperatører ikke vil tilfalle norsk økonomi. Det er stipulert at det dreier seg om 71 kroner (2001 verdi) per gjestedøgn. Dette beløpet holder derfor utenfor våre beregninger for både utenlandske feriereisende og forretningsreisende.

4.3 Nærmere om overnatting i reiselivsregioner

4.3.1 Om reiseform og regionalisering

På noen områder vil det være mulig å stedfeste konsum ut fra produksjonsdata. To kriterier må være oppfylt. Det første kriterium er at konsum må skje i den regionen hvor produksjonen er foregått. Det andre kriterium er at turistkonsumet må utgjøre en vesentlig andel av etterspørselen for denne typen produksjon. Disse kriterier er oppfylt f.eks. for overnattingstjenester men ikke for varekjøp. Dette betyr også at for en del av konsumet vil det være mulig å sammenlikne tal fra f.eks. overnattingsbedrifter i en region med de anslag på overnattingskostnader som fremkommer fra forbruksdata.

Flognfeldt (1995) vektlegger reisendeperspektivet og reiseruteanalyser. Det kan skjernes mellom forskjellige typer reiser. Dette kan være relevant fordi de forskjellige reiserutetyper kan gi en forskjellig sammenheng mellom overnattingssted og forbruksmønster. Det skjernes i analysen mellom dagsturer, ressortreise, rundtur og base-ferie-tur (Flognfeldt 1995: 63). Det argumenteres for at strukturen i reisen er med på å forklare store deler av forbruksmønsteret. Det er også argumentert for at forskjeller mellom nasjonaliteter mer har sammenheng med forskjell i reisestruktur for disse gruppene enn forskjell i atferd knyttet til de enkelte nasjonalitetene. Dette bekreftes også av statistikken, som viser at forskjellene mellom nasjonaliteter blir redusert når man tar hensyn til reisemåten. Forfatterne av denne rapporten synes at dette er et interessant perspektiv for å analysere forbruksmønsteret til turister. Det er imidlertid problematisk å knytte reisestruktur til tilgjengelig overnattingsstatistikk. Det er ingen entydig sammenheng mellom type overnatting og reisestruktur. Vil hytteovernatting f.eks. kunne karakteriseres som rundtur, baseferie eller ressortferie? Er hotellovernatting en baseferie eller del av en organisert rundtur? Transportmiddelet kunne si en del. Spesielt vil bussreiser være knyttet til rundturer, men dessverre inkluderer ikke TØIs undersøkelse denne reiseformen.

Det er også en del turisttrafikk som er basert på dagsturer, dvs. uten overnatting. Dette fremgår av gjesteundersøkelsen, Rideng & Grue (2002). De viktigste reiseveiene er her bil og ferge. Dette kan tyde på at denne trafikken er av mindre betydning for vestlandsfylkene enn for Østlandet. Den største veksten i denne typen trafikk har vært bland svensker og finner. Cruisetrafikken derimot gir en viktig inflow av turister på Vestlandet som ikke registreres

som overnattingsgjester. En gjennomgang av cruisetrafikkens utvikling i Hordaland og dens betydning i konsumsammenheng finnes i dette kapitlet.

Forskjellige områder kan fungere forskjellig i reisesammenheng. Det kan være overnattingsområder, innkjøpsområder, attraksjons- eller destinasjonsområder, transittområder mv. Det kan også være relevant å se på reiseruter. Noen ruter vil være gitt av topografi og veisystem. Andre ruter er definert av et mønster av attraksjoner eventuelt i forhold til en hovedattraksjon (f.eks. Nordkapp). Andre ruter kan være typiske rundreiseruter definert av et nett av destinasjoner det er mulig å nå i løpet av en normal ferieperiode. Et poeng i forhold til forbruksundersøkelser er at forskjellige utgiftskategorier vil være knyttet til forskjellige aktiviteter eller stedstyper. Dette vil ha betydning for stedsfordelingen av konsumet og for hvor relevant det er å knytte all konsum til overnattingsstedet. Bergen med sin konsentrasjon av attraksjoner og shoppingmuligheter vil spille en dominerende rolle når det gjelder turistenes forbruksutgifter vis-à-vis resten av fylket. Generelt vil sammenhengen mellom forbruk og overnatting være mindre klar jo mindre geografiske områder man benytter som grunnlag i analysen.

4.3.2 Overnatting

Der er to kilder til tall for overnatting. Den ene er SSBs overnattingsstatistikk som gir en detaljert oversikt over faktisk bruk av forskjellige kategorier av overnatting. Denne statistikken baserer seg på oppgave fra forskjellige kategorier av overnattingsbedrifter. Den andre kilden er overnattingstall fra nasjonale utvalgsundersøkelser. Disse undersøkelsene baserer seg på intervju med reisende om reisemål og overnatting. Dette dreier seg om SSBs ferieundersøkelser (for nordmenn), reisevaneundersøkelsene (for nordmenn) og TØIs årlige gjesteundersøkelser (for utlendinger). Det viser seg generelt at det er forskjell mellom tallene man finner i utvalgsundersøkelsene og i overnattingsstatistikken. Årsaken til dette anses å være at ikke alle enheter er dekket av overnattingsstatistikken.

Følgende kategorier av overnattingsbedrifter er med i SSBs overnattingsstatistikk:

1. Hoteller og andre overnattingsbedrifter

Statistikken omfatter alle bedrifter med 20 senger eller mer. Statistikken bygger på månedsvise oppgaver over tallet på ankomne gjester, tallet på solgte rom samt bedriftenes

losjioomsetning. Overnattinger fordeles etter gjestenes nasjonalitet og etter formålet med oppholdet. Tallene kan deles inn etter sesong og etter fylker eller kommune.

2. Campingplasser

Campingstatistikken omfatter alle plasser med en hyttekapasitet på 8 hytter eller rom eller en samlet kapasitet på minst 50 enheter. Det registreres enhetsdøgn, dvs. en enhet som har overnattet i telt/vogn eller hytte et døgn. Dette er uavhengig av antall personer i enheten (f.eks. en gruppe eller en familie). Omregning til persondøgn foregår vha. gjennomsnittstall fra utvalgsundersøkelser, som viser at f.eks. antall personer pr. enhet er 3,0 for telt/vogn mens det er 3,1 for hytte. Nasjonalitet registreres som for hoteller.

3. Hytter: Hyttegrender og hytteformidlere

Hyttegrender omfatter alle bedrifter som har en kapasitet på minst tre hytter. Som for camping registreres enhetsdøgn. Det benyttes samme gjennomsnittsverdier som for campinghytte ved beregning av personer. Hytteformidling omfatter organisert utleie av private hytter. Statistikken omfatter alle norske formidlere og de fleste utenlandske.

Overnattingskategorier som ikke er inkludert i overnattingsstatistikken omfatter fri camping, egen eller lånt hytte/fritidsbolig og overnatting hos slekt og venner. Disse kategoriene omhandles ikke av overnattingsstatistikken og fordelingen av utenlandske og norske reisende på disse kategoriene må foretas med bakgrunn i utvalgsundersøkelser. De viktigste kildene til omfang og type overnatting hos utenlandske reisende er TØIs grenseundersøkelser, også referert til som gjesteundersøkelsene. Disse gjennomføres ved utdeling av spørreskjema for reisende ved utreise av landet for forskjellige reisemåter. Tallene vektet og blåses opp for å gi totaltall.

4.3.3 Utvalgsundersøkelser, mulighet for regionalisering

Det er to problemer knyttet til bruk av SSBs overnattingsstatistikk. Det første problemet er nivåforskjeller mellom utvalgsundersøkelser og overnattingsstatistikk, spesielt for enkelte overnattingsformer som hytte og familie/venner. Det andre problemet er oppdelingen ut fra formålet med reisen, dvs. ferie eller yrkesbetinget reise for nordmenn og utlendinger. I utgangspunktet kan man si at overnattingsstatistikken gir pålitelig informasjon om de enheter som faller inn under datainnsamlingen. Dette betyr, at det kan anses for sikkert at de overnattinger som er registrert innenfor de forskjellige geografiske områder faktisk er

gjennomført. Ut fra dette skulle man forvente at overnattingsstatistikken gir minimumstallene for overnatting innenfor forskjellige geografiske områder og typer av overnatting. Det kan være grunn til å tro at hotelldelen av overnattingsstatistikken er best, i den forstand at dekningsprosenten i forhold til den faktiske overnatting er høyest. For andre overnattingsformer, f.eks. hytter er det grunn til å forvente lavere dekning i overnattingsstatistikken

Det viser seg at det er en betydelig forskjell mellom omfanget av hytteovernattinger fra TØIs surveys og SSBs egne reiseundersøkelser og de tall man finner i SSBs overnattingsstatistikk for hytter. En sannsynlig forklaring er at det er et betydelig omfang av ”privat” hytteutleie og formidling, som ikke fanges opp av statistikken som bare dekker utleie via formidler (Granseth, SSB notat 1876, 2001). Den andre årsaken er at statistikken bare dekker hyttegrender som er over en viss størrelse (minst 3 hytter). Underrapporteringen gjelder også for hoteller (minst 20 senger) og campingplasser (minst 50 enheter).

Dybedal (2002)⁷ sammenlikner overnattingsstatistikken med utvalgsundersøkelsene for årene 1997 og 1998 for nordmenns reiser innenlands og overnatting på hotell. For hvert år er det mulig å sammenlikne totaltallet for overnatting og den geografiske fordeling. Det er også mulig å se om det mønster som finnes er stabilt for de to år. Ser man på totaltallene registrerer utvalgsundersøkelsen 15% flere overnattinger enn overnattingsstatistikken for 1997. For 1998 er gir utvalgsundersøkelsen 10% færre overnattinger. Også for de fylkesvise tall er det store avvik. Det er ikke samme fortegn for avvik for alle fylker for de to år. Denne sammenlikningen er som nevnt for hotell, hvor det var grunn til å forvente størst samsvar.

Årsakene til avvik kan være flere: Dekningen av overnattingsstatistikken (forklarer ikke at utvalgsundersøkelsene gir mindre tall), feil angivelse av antall overnattinger, geografisk overnattingssted eller overnattingstype for utvalgsundersøkelsene. Usikkerheten tilsier at analyser ideelt sett bør basere seg på gjennomsnittstall for flere år og at det kan være usikkerhet mht. detaljerte geografiske fordelinger.

⁷ Tabellene er gjengitt i Vedlegg 2 i Dybedal (2002).

4.4 Forbruksberegninger for Hordaland og regioner

4.4.1 Overnattingstall etter formål med reisen og nasjonalitet

Første steg i beregningene er å fordele overnattinger på henholdsvis yrkesbetingete reiser (kurs, konferanse, salgsreiser, forretningsmøter etc) og ferie/fritidsbetingete reiser. Hotellstatistikken fra SSB gir fordeling av overnattinger på nordmenn og utlendinger, og på yrkes- og feriereiser. Problemet er at disse variablene ikke kombineres, det vil si at antallet av henholdsvis feriebetingete og yrkesbetingete reiser ikke fordeles på nasjonalitet. Dybedal (2002) benyttet SSBs reiseundersøkelser for årene 1997/98 å fordele nordmenns overnattinger på henholdsvis ferie- og yrkesbetingete. Ut fra dette beregnes utlendingers hotellovernattinger fordelt på feriebetingete og yrkesbetingete reiser. Dette datagrunnlaget har imidlertid ikke vært tilgjengelig for oss for 2001. Vi vurderte to muligheter å beregne turistkonsum. Den ene er basert på beregning av gjennomsnittstall per gjestedøgn for hver forbrukskategori. Turistkategoriene blir dermed oppløst. Det kan argumenteres for at grunnlaget for å beregne forbruket for hver turistkategori mangler presisjon vil vi uansett bare få omtrentlig forbruk. Den andre metoden innebærer en stipulering av fordelingen mellom ulike turistkategorier i Hordaland og de enkelte reiselivsregionene. Argumentet er at fordi forbruket varierer etter formål og etter opprinnelsesland er det nødvendig å foreta denne inndelingen. Utgangspunktet for å gjennomføre inndelingen er den nasjonale fordelingen mellom yrkes- og feriereiser. Gjesteundersøkelsen (Rideng & Grue, 2001) anslår at utenlandske gjester foretok 20,7 millioner overnattinger totalt i Norge, hvorav forretningsreisende sto for 3,8 millioner (18,35 prosent) og feriegjestene for 16,9 millioner. Målet for de fleste utenlandske forretningsreisende er hovedstadsområde. I Hordaland vil de fleste foreta sine forretningsmøter og konferanser i Bergen, Osterfjord/Bjørnefjord og Sunnhordland. Dette underbygges av den statistiske fordelingen mellom ferie- og forretningsreiser (Tabell 4.6). Uansett er forskjellen mellom forbruksmønsteret for norske og utenlandske forretningsreisende ikke stor. Vi har allerede etablert at forbruksmønsteret er det samme med unntak av at en del av forhåndsbetalingen til de utenlandske forretningsreisende subtraheres fra beregningen. Vi legger derfor opp til en andel av utenlandske forretningsreisende per reiselivsregion som ser slik ut (prosent av gjestedøgn):

Tabell 4.5 Antatt andel utenlandske forretningsreisende i forhold til samlet antall forretningsreisende i reiselivsregioner i Hordaland

Bergen	Voss	Hardanger	O/B	Nordhordland	Sunnhordland	S/Ø/A
15%	5%	5%	10%	5%	10%	5%

Med dette kan vi beregne fordelingen av gjestedøgn ved hoteller i de enkelte områdene etter formål og nasjonalitet og dermed de fire turistkategoriene norske turister (NT), norske forretningsreisende (NF), utenlandske turister (UT) og endelig utenlandske forretningsreisende (UF).

Tabell 4.6 viser fordelingen mellom yrkesbetinget, kurs/konferansebetinget og feriebettinget overnatting på hoteller og lignende overnattingsbedrifter i perioden 1999 til 2001. For Hordaland som helhet og regionene Bergen, Hardanger og Sotra/Øygarden/Askøy kan vi konstatere en mindre fluktusjon mellom årene men en relativ stabilitet sett over flere år. Nordhordland, Sunnhordland og Voss har hatt en viss nedgang i de totale gjestedøgn. Osterfjord og Bjørnefjord kan glede seg over en økning av gjestedøgn i regionen. For Hordaland og Bergen registrerer vi en nedgang i feriebettingete overnattinger. Sunnhordland, S/Ø/A, Voss og Hardanger er relativt stabile, mens vi får en økning av feriebettingete overnattinger i O/B området.

Tabell 4.6 Hoteller og andre overnattingsbedrifter, gjestedøgn etter formål, 1999 - 2001

	Norge	Hordaland	Bergen	Voss	Hardanger	O/B	N.hordland	S.hordland	S/Ø/A
1999									
i alt	16526378	1726985	1130444	170768	198061	63258	30660	108538	25256
Kurs/konferanse	2496671	195290	104355	18894	25498	27822	3931	11237	3553
Yrke	5360444	581652	453325	23418	23821	8414	10767	49809	12098
Ferie/fritid	8669263	950043	572764	128456	148742	27022	15962	47492	9605
Andel ferie (%)	52,4	55	50,6	75,2	75	42,7	52	43,7	38
2000									
i alt	16364658	1732414	1136803	170660	200747	64778	32264	99168	27994
Kurs/konferanse	2475591	219178	118034	19351	31442	30027	3780	12535	4009
Yrke	5098289	617953	504094	21134	24295	5874	8796	44419	9341
Ferie/fritid	8790778	895283	514675	130175	145010	28877	19688	42214	14644
Andel ferie (%)	53,7	51,6	45,2	76,2	72,2	44,5	61	42,5	52,3
2001									
i alt	16415944	1706118	1135239	159361	192457	68372	28349	97259	25081
Kurs/konferanse	2434372	199659	101303	20191	25674	29383	3969	14056	5083
Yrke	5161033	622265	525895	17067	22293	4908	6491	38433	7178
Ferie/fritid	8820539	884194	508041	122103	144490	34081	17889	44770	12820
Andel ferie (%)	53,7	51,8	44,7	76,6	75	49,8	63	46	51

Kilde: SSB

Gjestedøgn i alt på nasjonal basis og i Hordaland er relativt stabile (Tabell 4.7). Det er en liten nedgang i gjestedøgn i Hordaland fra 2000 til 2001 på 26 296. Vi kan ikke se om dette skyldes en naturlig årlig fluktusjon eller om dette representerer en tendens. Nedgangen er noenlunde likt fordelt mellom nordmenn og utlendinger. I Bergen finner vi derimot at nedgangen i norske gjestedøgn til dels kompenseres med en oppgang av utenlandske. For Voss, Hardanger og Nordhordland kan vi konstatere en nedgang i både utenlandske og norske gjestedøgn fra 2000 til 2001. Osterfjord/Bjørnefjord regionen kan registrere en positiv tendens for perioden for både turistgrupper. Situasjonen i Sunnhordland og i S/Ø/A regionen

er mer blandet. Mens Sunnhordland hadde en oppgang av norske overnattinger og en nedgang av utenlandske er utviklingen i S/Ø/A regionen omvendt. Dette kan skyldes et større innrykk av fisketurismen fordelt over flere måneder per år.

Forholdet mellom antall hoteller og romutnytting er også interessant. Romutnyttingen varierer selvfølgelig fra måned til måned. Hordaland som helhet har en liten økning av hotellkapasiteten og en tilsvarende nedgang i romutnytting. Bergen er relativt stabil på både variablene. O/B og S/Ø/A regionene økte hotellkapasiteten noe og må til tross for en økning i gjestedøgn konstatere en nedgang i romutnyttingsprosenten. For de andre regionene er hotellkapasiteten stabil. Variasjonen i gjestedøgn førte til en nedgang i romutnytting i disse regionene.

Tabell 4.7 Hoteller og andre overnattingsbedrifter etter antall gjestedøgn fordelt etter nordmenn og utlendinger, og romutnytting, 1999 – 2001

1999					
	Hoteller i alt	Gjestedøgn i alt	Nordmenn	Utlendinger	Romutnytting (%)
Norge	983	16526378	11318810	5207568	53,1
Hordaland	91,5	1726985	1062731	664254	56
Bergen	32	1130444	678122	452322	66,7
Voss	13	170768	88202	82566	48
Hardanger	21	198061	121135	76926	38
O/B	4,75	63258	52400	10858	53,6
Nordhordland	5,5	30660	20815	9845	38,1
Sunnhordland	13,5	108538	82051	26487	38,7
S/Ø/A	3	25256	20006	5250	39,5
2000					
	Hoteller i alt	Gjestedøgn i alt	Nordmenn	Utlendinger	Romutnytting (%)
Norge	992	16364658	11397801	4966857	51,3
Hordaland	91	1732414	1118909	613505	56,3
Bergen	30	1136803	724778	412025	67,1
Voss	12	170660	93134	77526	48
Hardanger	21	200747	125813	74934	39,3
O/B	4,25	64778	53351	11427	55,5
Nordhordland	6,4	32264	21995	10269	33,7
Sunnhordland	13	99168	78554	20614	37,1
S/Ø/A	4	27994	21284	6710	39,6

Tabell 4.7 fortsatt

2001					
	Hoteller i alt	Gjestedøgn i alt	Nordmenn	Utlendinger	Romutnytting (%)
Norge	986,5	16415944	11599219	4816725	50,7
Hordaland	93	1706118	1102804	603314	54,1
Bergen	29,5	1135239	718960	416279	65,7
Voss	12	159361	85987	73374	44,9
Hardanger	20,6	192457	123083	69374	36,4
O/B	5,4	68372	56612	11760	50,8
Nordhordland	6,5	28349	20929	7420	31,8
Sunnhordland	13,5	97259	79961	17298	35,9
S/Ø/A	4,6	25081	17272	7809	29,5

Kilde: SSB

Note: Desimaltall for hoteller (andre kolonne) er et resultat av delvis renovering eller vinterstenging.

Med utgangspunkt i antatt andel av utenlandske forretningsreisende og Tabell 4.6 og 4.7 kan vi nå beregne fordelingen mellom de fire turistkategoriene i antall gjestedøgn. De beregnede verdier er vist i Tabell 4.8.

Tabell 4.8 Fordeling av gjestedøgn ved hoteller etter formål og nasjonalitet i

Hordaland og reiselivsregionene, 2001

	Norske Turister	Norske Forretningsr.	Utenlandske turister	Utenlandske Forretningsr.	Sum
Hordaland	382216	680515	567827	96427	1726985
Bergen	204094	474028	368670	83652	1130444
Voss	48006	40196	80450	2116	170768
Hardanger	74282	46853	74460	2466	198061
O/B	19788	32612	7234	3624	63258
Nordhordland	6852	13963	9110	735	30660
Sunnhordland	24110	54941	20382	6105	108538
S/Ø/A	5138	14868	4467	783	25256

4.4.2 Overnattingstall for campingplasser og hyttegrender

I 2001 ble det registrert 407 905 gjestedøgn i Hordaland på campingplasser og hyttegrender. Trenden er svakt negativt siden 1999. Den største andelen av gjestene er nordmenn med ca 50 prosent av gjestedøgn og denne andelen holder seg stabilt i perioden 1999 til 2001. Nedgangen er relatert til utenlandske feriegjester. Tyskere representerer det største utenlandsmarkedet for denne overnattingsformen (22 prosent), fulgt av Nederlandere (9,6 prosent), Svensker (2,5 prosent), Dansker og Franskmenn (ca 2 prosent hver). Nedgangen er påtagelig for Tyskere og gjester fra de skandinaviske land. På regionnivå kan vi konstatere at Bergen har en generell nedgang i gjestedøgn, mens Vossaregionen markerer en kraftig økning i denne perioden (men lav kapasitetsutnyttning). Hardanger er regionen som har størst betydning for camping- og hytteturismen i Hordaland, men trenden er negativ for alle markeder. Regionene S/Ø/A og O/B er slått sammen pga statistikkhensyn. Her registrerer vi en svak nedgang spesielt i utenlandsmarkedet. Nordhordland har et stabilt antall gjestedøgn med en liten stigning av norske turister. Sunnhordland er det nest største området for campingturisme i Hordaland (målt i gjestedøgn) og tendensen her er den samme som i

Nordhordland. Bobiler og campingvogner utgjør ca en fjerdedel av gjestedøgn på campingplasser. Tabell 4.10 indikerer at hytteutleiemarkedet er stabilt i Hordaland, men at fylket sakter akterut ift. landsbasis, som kan registrere vekst både på utenlands- og innenlandsmarkedet.

Tabell 4.9 Antall campingplasser (med innekapasitet, kapasitetsutnyttning) og hyttegrender Gjestedøgn etter nasjonalitet 1999 - 2001

1999						
	Antall plasser	Gjestedøgn	Nordmenn	Utlendinger	Innekapasitet	Kapasitetsutnyttning
Norge	916	7154374	4985092	2169282	13127	64,8
Hordaland	55	413250	204096	209154	749	70,4
Bergen	5	95231	34710	60521	129	81,1
Voss	7	38808	21484	17324	88	66
Hardanger	33	164036	67620	96416	397	67,5
O/B + S/Ø/A	3	16260	8158	8102	24	70,5
Nordhordland	3	23564	16717	6847	25	75,6
Sunnhordland	18	100136	64026	36110	161	71,1
2000						
	Antall plasser	Gjestedøgn	Nordmenn	Utlendinger	Innekapasitet	Kapasitetsutnyttning
Norge	908	7148171	5053842	2094329	12962	63,8
Hordaland	55	387286	192546	194740	730	69,8
Bergen	5	72219	23745	48474	108	75,7
Voss	8	49944	28640	21304	113	60,2
Hardanger	32	156971	64041	92930	384	70,2
O/B + S/Ø/A	3	14251	7339	6912	20	67,2
Nordhordland	3	21571	15583	5988	24	69,5
Sunnhordland	18	94213	62023	32190	156	72,9

Tabell 4.9 fortsatt

2001						
	Antall plasser	Gjestedøgn	Nordmenn	Utlendinger	Innekapasitet	Kapasitetsutnyttning
Norge	872	7118304	5048776	2069528	12609	63,4
Hordaland	52	384276	202681	181595	688	74,7
Bergen	4	77910	27137	50773	108	87,1
Voss	8	48857	28179	20678	113	60,5
Hardanger	30	143105	61518	81587	352	75,5
O/B + S/Ø/A	3	14652	8425	6227	21	75
Nordhordland	3	23233	17009	6224	21	71,9
Sunnhordland	18	100149	69080	31069	148	74,9

Kilde: SSB

Noter: På regionnivå er hyttegrender og campingplasser registrert samlet. I tillegg er regionene O/B og S/Ø/A aggregert av SSB pga. konfidensialitetshensyn. Antall plasser, innekapasitet og kapasitetsutnyttning er maksimale tall, dvs. at de gjenspeiler vanligvis situasjonen i juli måned.

Tabell 4.10 Antall hyttegrender og gjestedøgn etter nasjonalitet, 1999 – 2001

1999	Antall hyttegrender	gjestedøgn	Nordmenn	Utlendinger
Norge	183	378 717	178 199	200 518
Hordaland	14	24 785	8 619	16 166
2000				
Norge	193	401 308	192 996	208 312
Hordaland	14	21 884	8 825	13 059
2001				
Norge	227	458 351	213 517	244 834
Hordaland	14	23 629	8 668	14 961

Kilde: SSB

Diskusjonen så langt tilsier at ulike metodene for å beregne turistkonsum, enten hver for seg eller i kombinasjon, har sine muligheter og begrensninger. Uansett er det kvaliteten på forbruksundersøkelsene som danner grunnlaget for beregning av forbruk på ulike formål, enten det er reiselivsprodukter eller ikke-turisme relaterte produkter, som vil være avgjørende for hvor presis turistkonsum kan tallfestes. Selv om det er sammenhenger mellom for eksempel reisemåte, stedstype, reiseform, oppholdstid og konsum er disse vanskelige å beskrive. Sammenhengen mellom overnattingsform og forbruk er klar og tilgjengelig overnattingsstatistikk gir en oversikt over faktisk bruk av forskjellige kategorier av overnatting. Denne statistikken er detaljert og kan også brytes ned på regioner og kommuner. Vi vil i beregningen av konsum ta utgangspunkt i overnattingsstatistikken kombinert med formål for reisen og nasjonalitet. Neste avsnitt vil derfor gi en oversikt over tall for overnatting i Hordaland.

4.4.3 Beregning av regionalisert konsum basert på overnattingsstatistikken

I dette avsnittet presenterer vi resultatene fra tabuleringen mellom forbruksutgifter og de ulike turistkategoriene i forhold til overnattingsstatistikken fra SSB, dvs. for hotell, camping og hytteovernatting. Hotell- og campingovernatting gir grunnlag for regionalisering av forbruket.

Tabell 4.11 Forbruksutgifter for norske turister (hotellovernatting), etter region, 2001, alle tall i 1000 kr.

	Bergen	Voss	OB	Hardanger	Sunnhordland	SØA	Nordhordland	Hordaland
Total	174092	40949	16879	63363	23124	4382	5845	328634
Forh.bet.	24083	5665	2335	8765	3199	606	809	45462
Reiseutgift i Norge i alt	150009	35284	14544	54597	19926	3776	5036	283172
Transport i Norge	19389	4561	1880	7057	2575	488	651	36600
Overnatting	56738	13346	5501	20650	7536	1428	1905	107105
Servering	31839	7489	3087	11588	4229	801	1069	60102
Varekjøp	30614	7201	2968	11142	4066	771	1028	57790
Aktiviteter	8980	2112	871	3268	1193	226	301	16952
Andre	2449	576	237	891	325	62	82	4623

Kilde: egne beregninger

Tabell 4.12 Forbruksutgifter for utenlandske turister (hotellovernatting), etter region, 2001, i 1000 kr.

Utenl. turister	Bergen	Voss	OB	Hardanger	Sunnhordland	SØA	Nordhordland	Hordaland
Total	391159	85358	7676	79002	21626	4740	9666	599226
Forh.bet.	174381	38053	3422	35220	9641	2113	4309	267138
Reiseutgift i Norge i alt	190602	41593	3740	38496	10538	2310	4710	291989
Transport i Norge	36498	7965	716	7372	2018	442	902	55913
Overnatting	54194	11826	1063	10946	2996	657	1339	83022
Servering	45346	9895	890	9159	2507	549	1121	69467
Varekjøp	37973	8286	745	7669	2099	460	938	58172
Aktiviteter	8479	1850	166	1713	469	103	210	12990
Andre	8479	1850	166	1713	469	103	210	12990

Kilde: egne beregninger

Tabell 4.13 Forbruksutgifter for norske forretningsreisende (hotellovernatting), etter region, 2001, i 1000 kr.

	Bergen	Voss	OB	Hardanger	Sunnhordland	SØA	Nordhordland	Hordaland
Total	765081	64877	52636	75621	88675	23998	22536	1093425
Forh. Bet.	187715	15918	12915	18554	21757	5888	5529	268275
Utgift betalt av arbeidsgiver	259293	21987	17839	25629	30053	8133	7638	370572
Direkte utgift i alt	318073	26972	21883	31438	36866	9977	9369	454578
Transport i Norge	59728	5065	4109	5903	6923	1873	1759	85360
Overnatting	118981	10089	8186	11760	13790	3732	3505	170043
Servering	93384	7919	6425	9230	10823	2929	2751	133460
Varekjøp	20383	1728	1402	2015	2362	639	600	29131
Aktiviteter	7584	643	522	750	879	238	223	10839
Andre	18013	1527	1239	1780	2088	565	531	25744

Kilde: egne beregninger

Tabell 4.14 Forbruksutgifter for utenlandske forretningsreisende (hotellovernatting), etter region, 2001, i 1000 kr.

	Bergen	Voss	OB	Hardanger	Sunnhordland	SØA	Nordhordland	Hordaland
Total	129075	3264	5591	3805	9419	1207	1134	153496
Forh. Bet.	27187	688	1178	801	1984	254	239	32331
Utgift betalt av arbeidsgiver	45758	1157	1982	1349	3339	428	402	54415
Direkte utgift i alt	56130	1420	2431	1655	4096	525	493	66751
Transport i Norge	10540	267	457	311	769	99	93	12534
Overnatting	20997	531	910	619	1532	196	184	24969
Servering	16479	417	714	486	1203	154	145	19597
Varekjøp	3597	91	156	106	262	34	32	4278
Aktiviteter	1338	34	58	39	98	13	12	1592
Andre	3179	80	138	94	232	30	28	3780

Kilde: egne beregninger

Tabell 4.15 Summen av forbruksutgifter fra hotellovernattinger 2001, etter turistkategori og region, i 1000 kr.

	Bergen	Voss	OB	Hardanger	Sunnhordland	SØA	Nordhordland	Hordaland
Norske F	765081	64877	52636	75621	88675	23998	22536	1093425
Utenlandsk F	135014	3415	5848	3980	9853	1263	1186	160559
Norske T	174092	40949	16879	63363	23124	4382	5845	328634
Utenl. T	391159	85358	7676	79002	21626	4740	9666	599226
Sum hotell	1465347	194598	83039	221965	143278	34383	39233	2181844

Summen av forbruksutgifter for hotellovernatting, Tabell 4.15, viser tydelig dominansen av Bergen i forhold til turistkonsum knyttet til hotellovernattinger. En analyse av reiselivet i Oslo (Dybedal & Winther, 2001) tilsier at i tillegg til de registrerte hotellovernattinger kommer overnattinger i vandrerhjem og i bedrifter med mindre enn 20 senger. Dette utgjorde 19,2 prosent flere overnattinger enn registrert i statistikken. Vi har ikke mulighet å si eksakt hvordan forholdene er i Hordaland men det er klart at det finnes mindre hoteller og lignende som ikke omfattes av statistikken. Tallene som er presentert i tabellene for hotellovernatting må dermed betraktes som minimumstall. Regionfordelingen av forbruket som det foreligger er også problematisk. Vi regner med at en stor del av varehandelen som nå ligger fordelt på regionene foregår på tettstedene og fremfor alt i Bergen.

Tabell 4.16 Forbruksutgifter for norske turister (camping- og hytteovernatting), etter region, 2001, i 1000 kr.

	Bergen	Voss	Hardanger	O/B+S/Ø/A	N.hordland	S.hordland	Hordaland
Total	12890	13385	29221	4002	8079	32813	96273
Forh.bet.	1140	1184	2584	354	714	2901	8513
Reiseutgift i Norge i alt	11750	12202	26637	3648	7365	29912	87761
Transport i Norge	2307	2395	5229	716	1446	5872	17228
Overnatting	2687	2790	6090	834	1684	6839	20065
Servering	2225	2311	5044	691	1395	5665	16620
Varekjøp	3446	3579	7813	1070	2160	8773	25740
Aktiviteter	787	817	1784	244	493	2003	5878
Andre	353	366	800	110	221	898	2635

Kilde: egne beregninger

Noter: av konfidensialitetshensyn er camping og hyttegrender aggregert for reiselivsregionene og i tillegg er regionene O/B og S/Ø/A slått sammen. Forbruket er beregnet med utgangspunkt i campingturistenes utgiftsmønster. Forskjellen mellom hytte- og campingforbruk er minimal. Det gjelder også for utenlandske turister (Tabell 4.3)

Tabell 4.17 Forbruksutgifter for utenlandske turister (camping- og hytteovernatting), etter region, 2001, i 1000 kr.

	Bergen	Voss	Hardanger	O/B+S/Ø/A	N.hordland	S.hordland	Hordaland
Total	20462	8333	32880	2509	2508	12521	73183
Forh.bet.	2386	972	3835	293	293	1460	8535
Reiseutgift i Norge i alt	18024	7341	28963	2211	2210	11029	64466
Transport i Norge	5483	2233	8811	673	672	3355	19612
Overnatting	4722	1923	7588	579	579	2889	16888
Servering	2234	910	3590	274	274	1367	7990
Varekjøp	4925	2006	7914	604	604	3014	17615
Aktiviteter	914	372	1469	112	112	559	3269
Andre	812	331	1305	100	100	497	2906

Sunnhordland og Hardanger er de store campingregionene i Hordaland. Hardanger trekker både nordmenn og utlendinger mens Sunnhordland derimot er mer besøkt av norske campingturister. Bergen skårer relativt høyt blant utenlandske campingturister, mens Vossaregionen ikke har så stor andel.

4.4.4 Korrigert overnattingsstatistikk for camping, hytter, familie/venner

Forbruksundersøkelser har som nevnt som formål å dokumentere hvilke forbruksutgifter turister har når de er på feriereise i Norge. Evensen (1999) sammenlikner anslag på utlendingers konsum i Norge basert på nasjonalregnskapets tall fra valutastatistikken med tall som fremkommer ved å kombinere forbruksdata med tall for antall overnattingsdøgn og -type for året 1995. Overnattingstall er her dels basert på SSBs statistikk for hotell- og campingovernatting, dels på TØIs gjesteundersøkelser som gir tall for utlendingers overnattinger innenfor de kategorier hvor dekningen i SSBs statistikk er svak. Resultatene viser at det er god overensstemmelse mellom totalforbruket fra nasjonalregnskapet og tallene som fremkommer ved å kombinere overnattings- og forbruksstatistikk. Hadde undersøkelsen

vært basert bare på overnattingsstatistikken for SSB ville de beregnede forbrukstal ha blitt for lave.

I det som følger vil vi beregne turistkonsum for Hordaland basert på korrigerede tall for overnatting. Korrigeringen tar utgangspunkt i en oppjustering av tallene for de overnattingsformer hvor SSBs overnattingsstatistikk gir svakest dekning. Tallene for hotellovernatting blir ikke korrigeret. Datagrunnlaget som er tilgjengelig for denne analysen gir tall for nasjonalt nivå. Det betyr at vi må anta den relative fordeling av forskjellige overnattingsformer i Hordaland svarer til fordelingen for Norge som helhet. Når det gjelder andre overnattingsformer enn hotell forholder vi oss til for utlendingenes vedkommende til gjesteundersøkelsen fra 2001 som gir oss en prosentvis fordeling av gjestedøgn etter overnattingsmåte. Når det gjelder nordmenn tar vi utgangspunkt i fordelingen fra og reisevaneundersøkelsen og SSBs feriestatistikk for lange feriereiser. Tallene for utlendinger og nordmenn er gitt i Tabell 4.18.

Tabell 4.18 Andel utenlandske og norske gjestedøgn etter overnattingsmåte, prosent, 2001

	Hotell o.l.	Camping	Fri camping	Leid hytte	Egen/lånt hytte	Slekt/venner	Annet
Utlendinger	31	12	4	17	6	22	8
Nordmenn RVU	6	3	0	8	28	52	3
Nordmenn FU	7,4	6,5	:	6,9	30,2	45,2	3,2

Kilde: Utlendinger: Gjesteundersøkelsen 2001 (TØI), Nordmenn RVU: Reisevaneundersøkelsen (TØI), Nordmenn FU: Ferieundersøkelsen 2001 (SSB).

Noter: For utlendinger gjelder prosenttallene samlet for forretningsreisende og turister. Tallene for Reisevaneundersøkelsen gjelder nordmenn på ferietur i Norge over 100 km og minst en overnatting. Tallene for Ferieundersøkelsen gjelder nordmenn på ferietur i Norge med fire overnattinger eller mer. Vi ser bort fra fri camping.

Vi antar nå at alle forretningsreisende bor på hotell, og at fordelingen av turister følger de prosentfordelinger som er vist i Tabell 4.18 ovenfor. For nordmenn velger vi å bruke tallene fra Ferieundersøkelsen. Siden vi da vet at de faktiske tall for turistenes hotellovernatting skal utgjøre hhv. 31% og 7,5% av de totale overnattinger, kan vi beregne det samlede antall overnattinger for norske og utenlandske turister, og fordele disse overnattingene på de

forskjellige overnattingskategorier. Vi har her gjort den forutsetning at den relative nasjonale fordeling av overnattinger er identisk med fordelingen for Hordaland. Usikkerheten rundt tallene tilsier derimot at vi fokuserer på fylket og ikke på regionnivå. Med utgangspunkt i tabell 4.18 basert på registerstatistikk for hotell får vi følgende korrigerede tall for overnatting i Hordaland. Tallene for hotellovernattinger følger SSBs hotellstatistikk.

Tabell 4.19 Antall gjestedøgn etter overnattingsmåte, nasjonalitet, 2001

	Hotell	Hytte	Slekt/venner	Camping	Annet	I alt
Norske turister	385268	1931547	2384498	338411	166602	5206327
Norske Forr.	677463	0	0	0	0	677463
Utenl. Turister	564775	587366	519593	429229	158137	2259099
Utenl. Forr.	99479	0	0	0	0	99479

Kilde: Egne beregninger se tekst

Når vi så sammenligner tallene fra den prosentvise fordelingen fra gjesteundersøkelsen med de faktisk registrerte camping overnattinger fra SSB (som gir 202 681 for nordmenn og 181 595 for utlendinger) oppdager vi en stor differanse for begge turistgruppene. Når vi vet at det forekommer en betraktelig underrapportering i campingstatistikken virker fordelingen i rammen av det som kan forventes.

Tabell 4.20 Norske turistets forbruk etter overnattingsform i Hordaland, 2001, i 1000 kr.

Norske turister	Hotell	Hytte	Slekt/venner	Camping	Annet	I alt
Total	328634	869196	691504	160745	68640	2254340
Forh.bet.	45462	54083	42921	14213	14494	192634
Reiseutgift i Norge i alt	283172	815113	648583	146532	54146	2061706
Transport i Norge	36600	125551	166915	28765	12995	374856
Overnatting	107105	183497	4769	33503	6664	406094
Servering	60102	141003	131147	27750	13495	390475
Varekjøp	57790	274280	271833	42978	18326	676823
Aktiviteter	16952	71467	47690	9814	1333	156190
Andre	4623	23179	23845	4399	1333	62476

Tabell 4.21 Utenlandske turistets forbruk etter overnattingsform i Hordaland, 2001, i 1000 kr.

Utenlandske turister	Hotell	Hytte	Slekt/venner	Camping	Annet	I alt
Total	599226	249043	249924	172979	93459	1355460
Forh.bet.	267138	19970	21303	20174	26567	300460
Reiseutgift i Norge i alt	291989	186782	191730	152376	55664	896862
Transport i Norge	55913	49339	59234	46357	12809	237205
Overnatting	83022	45227	8833	39918	9014	180728
Servering	69467	22907	46763	18886	9804	155878
Varekjøp	58172	48751	60792	41635	15656	232687
Aktiviteter	12990	12922	11951	7726	2530	49700
Andre	12990	7636	10392	6868	6009	40664

Tabell 4.22 Samlet konsum for alle kategorier (og varekjøp og aktiviteter) beregnet på grunnlag av korrigerte tall for overnattingstyper (1000 kr)

	Samlet forbruk	Herav varekjøp	Herav aktiviteter
Norske turister	2118720	665207	147256
Utenl. Turister	1364631	225006	48119
Forretningsreisende nordmenn	1093425	29131	10839
Forretningsreisende utlendinger	153496	4278	1592
Alle	4730273	923622	207806

Kilde: egne beregninger basert på korrigerte tall for overnatting

Tallene for varekjøp og aktiviteter er interessante i forhold til produksjonstillene som ble analysert i Kapittel 3. For de fleste utgiftskategorier (for eksempel overnatting, servering, transport) finner man en tilsvarende produksjonssektor i reiselivsnæringene. Varekjøp dekker imidlertid over innkjøp i dagligvareforretninger, suvenirbutikker, klesbutikker med mer. Denne varehandelssektor har ikke en tilsvarende gruppe blant reiselivsnæringene. Varekjøp inkluderer det som i mange sammenhenger refereres til som ”shopping”. Det fremgår av tabellen at varekjøp utgjør en betydelig del av det samlede konsum, omkring 20%.

For å gi et sammenlikningsgrunnlag tar vi med en tilsvarende tabell hvor beregningen utelukkende baserer seg på overnattingsstatistikken for SSB. Tallene er gengitt i Tabell 4.23 herunder.

Tabell 4.23 Samlet konsum for alle kategorier (og varekjøp og aktiviteter) beregnet på grunnlag av overnattingsstatistikken for hotell og camping (1000 kr)

	Samlet forbruk	Herav varekjøp	Herav aktiviteter
Norske turister	429025	84632	23081
Utenl. Turister	678438	77238	16528
Forretningsreisende nordmenn	1093425	29131	10839
Forretningsreisende utlendinger	153496	4278	1592
Alle	2354384	195278	52040

Kilde: egne beregninger basert på overnattingsstatistikken

Det fremgår av tabellen at samlet konsum blir vesentlig lavere med denne beregningsmåten. Dette har sammenheng med at tallet på gjestedøgn er lavere. Man ser imidlertid også at sammensetningen av samlet forbruk endrer seg i forhold til Tabell 4.22. Varekjøp er en vesentlig lavere andel, cirka 8,5%. Dette har sammenheng med at de korrigerede tall for overnatting for turister inneholder flere overnattinger i hytter, camping og hos venner/familie. For disse overnattingskategorier er varekjøp en vesentlig høyere andel av samlet konsum enn det er tilfellet for hotellovernattinger, som dominerer i SSBs overnattingsstatistikk. Dette fremgår klart av tabellene 4.2 og 4.3 for hhv nordmenn og utlendinger.

Brændvang og Sørensen (2002: 26) presenterer i det fylkesfordelte satellittregnskapet for turisme et tall for samlet turistkonsum for Hordaland som er noe høyere (5,34 milliarder i 1997) enn våre beregninger for 2001 (4,7 milliarder). Differansen ligger blant annet i det faktum at vi unnlot å korrigere tallet for hotellgjestedøgn og baserte oss på registerstatistikk. Vi kan dermed gå ut ifra at våre beregninger er konservative. I tillegg til det beregnede turistkonsum kommer konsumet av dagsturismen som utgjør ca. 63 millioner kroner (se avsmitt 4.5 om cruiseturisme). Varekjøp utgjør omkring 920 millioner kroner, jvf. Tabell 4.22.

4.5 Cruiseturismen i Hordaland

På grunn av fylkets beliggenhet er cruiseturismen den eneste form for dagsturisme av betydning i Hordaland. Kun to av fylkets regioner nyter godt av forbruket fra disse turistene, Bergen og Hardanger.

Tabell 4.24 Cruiseanløp i Hordaland, 1999 - 2001

Havn	1999	2000	2001
Bergen	138	173	195
Eidfjord	20	16	19
Jondal	2	1	3
Ulvik	14	17	17
Sum	174	207	234

Kilde: Cruise Norway

Etter en liten nedgang i 2002 med 223 anløp i Hordaland ser prognosene positive ut for 2003. Tallene var ikke helt klare når denne rapporten ble skrevet, men Bergen hadde allerede 209 anløp per 28.07. 2003. Det samme gjelder også for ilandstiging av cruisepassasjerer. Cruisebåtene blir stadig større i både bruttoregister tonn og passasjerkapasitet.

Tabell 4.25 Ilandstiging av cruisepassasjerer i Bergen, 1999 – 2001, etter nasjonalitet

	USA	England	Tyskl.	Nederl.	Frankr.	Italia	Spania	Belgia	Diverse	Total
1999	13055	22263	19759	441	7128	5395	1860	731	13779	84411
2000	9403	28237	22630	1358	10595	6506	2940	1580	17002	98671
2001	10521	32402	25279	1253	9491	4405	2614	1378	17423	104766

Totaltallene viser en tydelig tendens til ilandstiging av et økende antall cruisepassasjerer. Tall for 2002 (123 369 passasjerer) og foreløpige anslag for 2003 bekrefter denne utviklingen. Antallet skip øker og cruiseskipenes størrelse øker stadig, og det gir flere passasjerer. Bergen er i en særstilling og utgjør med avstand den viktigste cruisehavn i Hordaland. Mens cruisehavner i Hardanger kan vise til en relativ stabilitet i anløp sett over flere år (selv om det var en nedgang til 31 anløp i 2002 sammenlignet med 39 i 2001) er tendensen slik at Bergen

øker sin markedsandel av cruisetrafikken. Ifølge beregninger besøkte 17 500 cruisepassasjerer Hardanger i 2001 med en økonomisk effekt på totalt 5.8 mill. kroner, hvorav turopplegg og shopping utgjorde 4.5 mill. kroner (Reiselivsutvikling Nord AS, 2002 uten kildehenvisning). Dette innebærer et gjennomsnittlig forbruk på 331 kroner per passasjer. Bergen kommune opererer med høyere forbrukstall for cruisepassasjerer og estimerer at en cruisepassasjer legger igjen ca. 600 kroner og mannskapet ca. 300 kroner. Problemet med mannskapet er at vi ikke vet hvor mange som stiger i land eller forbruksmønsteret til disse. Det finnes heller ikke undersøkelser som analyserer forbruksmønsteret til cruisepassasjerer. At estimatet for Bergen er høyere enn for Hardanger virker imidlertid rimelig ikke minst på grunn av et mye bredere tilbud for shopping. Hvis vi kun fokuserer på passasjerer på basis av forbruksestimatet la turistene drøye **63 mill.** kroner igjen i Bergen i 2001 – tendens stigende. I tillegg til de direkte virkninger i økt omsetning kommer indirekte virkninger i form av oljeleveranser, skipshandel og leveranser fra annet næringsliv. De indirekte virkningene av cruisepassasjerer utgjør ca. 80 prosent av de direkte virkningene (estimat som bygger på informasjon fra Cruise Destination Bergen).

5 SKATTER OG AVGIFTER

5.1 Innledning

Det er en lang rekke av skatter og avgifter som genereres av aktiviteten i turisme og reiseliv. På en rekke produkter som inngår i forbruket til reisende er det lagt spesielle produktavgifter. Det kan for eksempel dreie seg om bensinavgifter. Det er også den generelle merverdiavgiften på varer og tjenester. Denne varierer mellom forskjellige produkter. Hotell og overnattings-tjenester har en redusert sats for merverdiavgift. Det samme er i dag tilfellet for mat. Innenfor gruppen av avgifter skjelnes kan det gjerne mellom to formål: Korrigerende avgifter og fiskale avgifter. Den første typen har til formål å korrigere prisen for et produkt fordi det et omkostninger ved bruken av det som ikke reflekteres i prisen. For bensin kan forurensning være et eksempel. Det andre formålet er å skaffe inntekter til offentlig sektor. Det vil ikke alltid være et klart skille mellom de to formålene. Merverdiavgiften er en fiskal avgift, men differensieringen av satsene kan sies å avspeile både ønsker om sammensetning av forbruk, fordelingspolitiske hensyn og hensynet til konkurransesituasjonen for bestemte næringer eller produkter. Hvis de korrigerende avgifter er satt korrekt, vil økningen i inntekten fra økt forbruk av varen akkurat svarer til de tap som bruken medfører. Derfor har disse avgifter ikke noen fiskal betydning på marginen. I en undersøkelse som denne er det derfor naturlig å konsentrere oppmerksomheten om de viktigste fiskale avgiftene. Det vil i denne sammenhengen si merverdiavgiften. Som nevnt kan det være varierende satser på forskjellige deler av forbruket. I tillegg vil en del av turistkonsumet bli betraktet som eksport og fritatt for merverdiavgift. Denne ordningen er knyttet til Global Refund.

Den fiskale effekt av en aktivitet som reiseliv kan også komme fra inntekten for de bedrifter og de personer som er aktive i næringen. Her vil det spesielt være skatter på bedriftenes overskudd og inntektsskatter for de ansattes lønnsinntekt som er relevant. Skatt på aksjeselskapers overskudd er ikke stedbundet. Skatten går til staten uansett hvor bedriften er lokalisert. Denne ordningen ble innført fra og med 1998. Inntektsskatter for personer fordeles på stat, fylkeskommune og kommuner. For kommuneskattene gjelder bostedskriteriet: Man skatter til hjemkommunen uansett hvor inntekten er opptjent. Dette gjelder også for personlig næringsdrivende.

5.2 Skatter på ansattes inntekt og skatt på bedriftsoverskudd i reiselivsnæringene

Når det dreier seg om inntektsskatter for bedrifter og personer er det naturlig å ta utgangspunkt i produksjonssiden. Når vi tar utgangspunkt i produksjonssiden vil det som tidligere diskutert være vanskelig å skjelle mellom hva som leveres av tjenester og produkter til turistkonsum og hva som leveres til andre grupper. Det er ikke gitt at det er samsvar mellom de ansattes bosted og bedriftens lokalisering. Det vil derfor ikke være mulig å foreta en detaljert fordeling av skatteinntekter på reiselivsregioner. Fylket må være analyseenheten for dette.

I denne undersøkelsen er produksjonssiden beskrevet med tall fra strukturstatistikken. Denne statistikken dekker en rekke selskapsformer hvorav personlig næringsdrivende og aksjeselskaper er de helt dominerende. Vi kan derfor skjelle mellom inntektsskatter som betales av de ansatte i disse bedriftene og beskatningen av næringsinntekten som opptjenes i hver av de to typer bedrifter.

Strukturstatistikken gir tall på nasjonalt nivå for både lønn og sosiale omkostninger. På fylkesnivå gis bare tall for lønn og sosiale omkostninger samlet. Sosiale omkostninger inkluderer arbeidsgiveravgift, pensjonskostnader og lignende. For å kunne beregne skatt betalt av de ansatte er det nødvendig å kjenne utbetalt lønn for de ansatte. Fra de nasjonale tall ser man at for de fleste næringene ligger er lønn cirka 85% av summen av lønn og sosiale utgifter. Det vil bli antatt at denne prosentdel også er dekkende for Hordaland Fylke. Det er da mulig å beregne hva som er utbetalt bruttolønn for de ansatte i reiselivsnæringene i Hordaland. Ved å gjøre en antagelse om en fast gjennomsnittsskattesats er det nu mulig å beregne de samlede skatter. I en analyse av inntekt og skatt for personer for året 2001 (Epland & Kirkeberg, 2001⁸) vises det at utlignet inntektsskatt som prosent av bruttoinntekten for alle inntektsnivåer under ett var 25%. For 2. og 3. kvartil var de tilsvarende tall hhv. 18 og 24%. Med dette utgangspunkt velger vi å stipulere en skattesats på 21%.

Resultatene av beregningene for de enkelte reiselivsnæringene finnes i tabellen herunder. Det fremgår av beregningene at de samlede skatteinntekter fra ansatte i reiselivsnæringene anslås til 530 millioner i 2001 for Hordaland.

⁸ Epland, J. & M.I. Kirkeberg (2001): Inntekt og skatt for personer og husholdninger, Kapittel 1 i *Inntekt, skatt og overføringer 2001*, Statistiske Analyser, SSB.

Tabell 5.1 Beregning av bruttolønn og betalt skatt av ansatte i reiselivsnæringene

2001	Lønn og sosiale kostnader	Beregnet lønn (85%)	Skatt (21%)
Hordaland	2970142	2524621	530170
Hotell	548874	466543	97974
Annen overnatting	10388	8830	1854
Restaurant	541866	460586	96723
Barer	22248	18911	3971
Kantine & Catering	296024	251620	52840
Jernbane	:	:	:
Landtransport	782685	665282	139709
Innenriks sjøfart	309286	262893	55208
Elver og innsjø	:	:	:
Lufttransport	148024	125820	26422
Reisebyrå	159656	135708	28499
Utleie biler	17520	14892	3127
Utleie annen transp.	13275	11284	2370

Kilde: Lønn og sosiale kostnader, SSB.

5.3 Merverdiavgift

Når det dreier seg om merverdiavgift er det naturlig å ta utgangspunkt i konsumsiden. I prinsippet kan man regne ut anslag på både samlet konsum og fordeling av konsum på forskjellige kategorier av varer og tjenester. Metodikken er diskutert i Kapittel 4. Ut fra dette vil det være mulig å komme frem til et anslag på merverdiavgiften som genereres fra turistkonsum. Anslagene vil naturligvis avhenge av kvaliteten på konsumtallene som ligger til grunn, og anslaget vil bli bedre jo høyere grad av samsvar det er mellom inndelingen som ligger til grunn for differensieringen av merverdiavgiftssatsene og de konsumtyper det skjelles mellom.

Merverdiavgift betales av avgiftspliktig omsetning når denne overstiger 30.000. Det meste næringsvirksomhet vil derfor falle inn under avgiftsplikten. Den generelle avgiftssats er 24% fra 1. januar 2001. Fra og med 1. juli 2001 ble merverdiavgiften gjort gjeldende også for tjenester. Innenfor reiselivsnæringene er det fritak for persontransport, overnattingstjenester, for eksempel i hotell, camping og hytter, og for reisebyrå- og turoperatørtjenester. For næringsmidler er det en redusert avgiftssats på 12%. Det er derimot full moms på serveringstjenester, det vil si for restauranter og barer. For hoteller som også driver servering

vil det være moms på denne delen av virksomheten. Dette er regelverket fra juli 2001. I denne undersøkelsen vil reglene etter reformen juli 2001 bli gjort gjeldende for hele året.

Flere spørsmål kan reises. Er alt konsum levert av virksomheter som betaler moms. Dette kan både være et spørsmål om lovlig og ikke lovlig unndragelse. De største utgiftene knytter seg til overnatting som ikke er avgiftspliktig virksomhet. Det er derfor grunn til å anta at det meste av de utgifter som er avgiftspliktige retter seg mot bedrifter som betaler avgift. Ser man bort fra overnatting, persontransport og reisebyråvirksomhet vil det være innkjøp som er den største kategorien av utgifter. Den delen som retter seg mot næringsmidler skal det beregnes redusert moms.

For varer som leveres til utlandet er det avgiftsfritak. Dette betyr at utlendinger har anledning til å få refundert betalt moms ved utreise av landet. Denne ordningen administreres i Norge gjennom Global Refund. En rekke salgsbedrifter er knyttet til denne ordning. Dette gjelder spesielt for butikker som selger dyrere suvenir- og gaveartikler. Det er mulig å få oppgitt fra Global Refund hva refundering av merverdiavgift ved utreise utgjorde i 2001. Dette beløp skal komme til fradrag i den beregnede merverdiavgift for varekjøp.

Ved gjennomføring av beregningene er det nødvendig å huske at forbrukstallene allerede inneholder merverdi på de områder hvor en sådan avgift eksisterte i 1995. Oppstillingen herunder viser de enkelte kategorier i sammensetningen av forbruk er behandlet i forhold til merverdiavgiften.

Tabell 5.2 Regler for merverdiavgift i forhold til forbrukskategoriene som benyttes i analysen

Kategorier	Beskrivelse	Merverdiavgift
Total forbruksutgift	Sum av forhåndsbetalt og reiseutgift i Norge	
Forhåndsbetalt utgift i alt	Inneholder persontransport og overnattingsutgifter	Ingen merverdiavgift
Reiseutgift i Norge i alt	Sum av underliggende elementer	
Transport i Norge	Utgifter til kollektivtransport og bensin.	Bensin avgiftspliktig med 24%
Overnatting	Utgifter til hotell mv.	Ingen merverdiavgift
Servering	Restaurant og lignende	Merverdiavgift 24%
Varekjøp	Mat, suvenirer med mer	Merverdiavgift 24%, 12% på næringsmidler
Aktiviteter	Museer, aktivitetsparker med mer	Ingen merverdiavgift
Andre utgifter	Blandet innhold	Merverdiavgift 24%

Det fremgår av tabellen at for de fleste undergrupper er det enten ingen merverdiavgift eller full merverdiavgift. For transport og varekjøp er det imidlertid tale om blandede grupper. Her er det nødvendig å ta hensyn til forskjeller i avgiftssatser og de forskjellige utgifters relative andel av disse to kategoriene. Utgifter til bensin utgjør en relativt stor del av transportutgiftene for alle kategorier av turister. Vi antar at kjøp av dagligvarer svarer til kjøp av mat, og beregner dagligvarer som andel av varekjøp. Denne andelen varierer sterkt og er som forventet størst for hytteovernatting og camping.

Tabell 5.3 Utgifter til bensin som andel av utgifter til transport og utgifter til dagligvarer (mat) som andel av varekjøp for turistkategorier og forskjellige overnattingsformer.

	Hotell	Hytte	Slekt/venner	Camping	Annet
Norsk turister, bensin	0,63	0,75	0,61	0,74	0,63
Norske turister, mat	0,31	0,53	0,46	0,55	0,22
Utenlandske turister, Bensin	0,27	0,68	0,27	0,67	0,43
Utenlandske turister, mat	0,21	0,61	0,47	0,56	0,43

Kilde: TØI rapport 320/1996

I konsumtallene som er diskutert i Kapittel 4 er merverdiavgift inkludert. Dette betyr at det er andelen av de samlede konsumavgifter som skal beregnes. Når merverdiavgiften er 24% betyr det at $(1-1/1,24) = 0,19$ av den samlede konsumutgift er merverdiavgift.

I beregningene av merverdiavgift presenteres tall for Hordaland samlet. Det skjelles mellom turistkategorier men i presentasjonen ikke mellom overnattingsformer. Konsumtallene er basert på korrigerede overnattingstall som er gjengitt i tabellene 4.20-4.23.

Tabell 5.4 Merverdiavgiftens andel av samlet turistkonsum beregnet på grunnlag av korrigerede tall for overnattinger.

	Hotell	Hytte	Slekt/venner	Camping	Annet	I alt
Norske turister	25957	87389	88563	16073	7472	225453
Utenlandske turister	28427	18615	22734	16490	6386	92653
Norske Forretn.	35784	-	-	-	-	35784
Utenlandske forretn.	5254	-	-	-	-	5254
Alle kategorier	95422	106004	111297	32563	13858	359145

Det fremgår av tabellen at merverdiavgiften som betales i Hordaland totalt er omkring 359 millioner. Det fremgår også at det største bidraget kommer fra norske turister. Dette har både sammenheng med antallet overnattinger, men også sammensettingen av forbruket. De norske turistene overnatter meget på hytte og hos slekt og venner. For disse overnattingskategoriene er en relativt stor del av konsumet merverdiavgiftspliktige varer.

Det eksisterer som tidligere nevnt en ordning med refusjon av merverdiavgift for varer som tas med ut av Norge. Det er typisk butikker med dyrere varer som er med i denne ordningen, som administreres av Global Refund. Tall for Hordaland for 2001 viser at omsetningen av varer med refusjon var på 91 millioner kr. Det svarer til 29% av omsetningen i Norge totalt. Av omsetningen på 91 millioner utgjør merverdiavgift omkring 17 millioner.

Den typen av varer som faller inn under Global Refunds aktiviteter vil typisk høre til i kategorien varekjøp. Det viser seg da at de anslag for varekjøp som er gjort for Hordaland er vesentlig større enn det man får oppgitt fra Global Refund. Dette betyr at varekjøp omfatter vesentlig mer enn de typiske typiske suvenir- og turistprodukter.

6 TURISMENS REGIONALØKONOMISKE VIRKNINGER

6.1 Omsetningsmessige ringvirkninger

Turistenes forbruk i det landet eller den regionen de besøker tilfører ekstra kjøpekraft til området utover det forbruket egne innbyggere har. Det er derfor interessant for reiselivsnæringen, resten av næringslivet og politiske myndigheter å kunne tallfeste hvilken direkte og indirekte betydning turismen har for næringsutviklingen. Dette kapittel omhandler de *indirekte virkningene* (ringvirkningene) av turismen i Hordaland fylke. De indirekte virkningene er her definert som summen av de induserte virkningene av en etterspørselsimpuls og økt produksjon hos underleverandører (jfr. Kap. 2).

Hovedproblemet med modellene som blir brukt for å beregne de regionale ringvirkningene av turismen basert på kryssløpstabeller er at man ikke vet hvem som produserer det en "importerer" til en region. Beregninger av ringvirkninger på regionalt nivå er usikre fordi en i slike modeller ikke har kunnskap om hvilke fylker som leverer hvilke varer og tjenester til hvilke fylker (Jean-Hansen, 1995). Størrelsen på denne "utenrikshandelen" kan være svært viktig for resultatene som oppnås. Dette problemet kan ikke løses helt, ikke minst av ressursmessige hensyn, men utviklingen av et fylkesfordelt nasjonalregnskap og FNR-TUR gi et bedre datagrunnlag og utgangspunkt for å tallfeste turismens ringvirkninger. Fylkesvise tilgangs- og anvendelsesmatriser anvendes for å beregne egendekningsandeler basert på FNR. Disse egendekningsandelene sier noe om hvor stor andel av etterspørselsendringer som dekkes opp gjennom produksjon i eget fylke. Konsistens med datagrunnlaget fra nasjonalregnskapet og det fylkesfordelte nasjonalregnskapet innebærer at det er mer realisme i analysen av økonomiske ringvirkninger enn tidligere.

Mange lokale analyser av turismepotensialet har vært for optimistiske når det gjelder ringvirkningene for omsetning og sysselsetting (Brændvang et al, 2001). Vi tror at de beregninger som kan trekkes fra denne nyutviklede modellen er den beste og mest realitetsnære beskrivelsen av turismens potensial på nåværende tidspunkt. Dette til tross for de begrensninger beskrevet og de forutsetninger som må legges til grunn.

Det er flere forutsetninger som ligger til grunn for en beregning av turismens ringvirkninger. Det forutsettes at eksogen sluttforbruk driver den regionale økonomien hvis det ikke finnes kapasitetsbegrensninger i økonomien. Dette betyr at det ikke finnes restriksjoner på

tilbudssiden og at ressursene kan benyttes ettersom etterspørselen endrer seg. Gjennom en eksogen økning i etterspørselen (turistkonsum) produserer den lokale (regionale) økonomien mer. Dette fører til økt sysselsetting, økte underleveranser og økte inntekter. Det forutsettes videre at prisene er stabile og at produksjonen ikke skvises ut til andre fylker ('crowding out' mekanismer). Implikasjonen er at modellen beskriver økonomien bedre med høyere arbeidsledighet og at resultatet, produksjonsmultiplikatoren, er et uttrykk for en regions produksjonspotensial for hver ekstra krone brukt av turister. Input i modellen er hentet fra satellittregnskapet i form av informasjon om turistkonsumets fordeling på varer og turistkategorier. Dette gir en prosentvis fordeling av utgiftene på varer for hver kategori (Tabell 6.1 for hele Norge).

Tabell 6.1 Fordeling av turistkonsum på reiselivsnæringer i PANDA for ulike kategorier turister og et veid gjennomsnitt for alle kategorier i Norge, 2001.

Kategorier	UT	UF	NT	NF	Gjennomsnitt
Varehandel	25,7%	15,7%	15,4%	0,0%	14,5%
Hotell & restaurant	33,3%	41,1%	19,9%	29,2%	26,3%
Utenriks sjøfart	8,1%	11,8%	1,7%	7,5%	5,0%
Innenriks transport	11,4%	16,6%	32,7%	63,3%	32,8%
Post og telekommunikasjon	1,0%	0,4%	0,6%	0,0%	0,5%
Forretningsm. tjenesteyting	6,1%	0,5%	10,3%	0,0%	6,6%
Annen privat tjenesteyting	14,4%	13,9%	19,3%	0,0%	14,2%
Sum	100%	100%	100%	100%	100%

Kilde: Kann (2001)

Tabellen viser at fordelingen på ulike reiselivsprodukter av etterspørselen fra ulike kategorier turister varierer sterkt. Norske forretningsreisende (NF) bruker omtrent 70 prosent av utgiftene på transport og ca 30 prosent på overnatting og mat. Annen tjenesteyting, foretningmessig og privat, varehandel og utgifter til post og telekommunikasjon blir betraktet som privat konsum (sluttlevering). Norske fritidsreisende (NT) bruker mer på innenlandsk transport enn utlendinger, og de bruker mindre på hotell og restaurant enn utlendingene. Når det gjelder omfang står norske fritidsreisende for over 50 prosent av turistkonsumet i Norge. Utenlandske fritidsreisende og norske forretningsreisende står for

snau 20 prosent hver, mens utenlandske forretningsreisende står for ca 10 prosent av totalt turistkonsum. Den gjennomsnittlige konsumfordelingen (siste kolonne) viser at turister bruker mest på innenriks transport (32,8%) fulgt av hotell og restaurantnæringen (26,3%), varehandel (14,5%) osv. Det er viktig å si noe om sammensettingen av selve tabellen. Tabellen gir opplysninger om de viktigste aggregerte turistnæringer men ikke om turistkonsum av andre varer og tjenester på detaljnivå. Det som kalles 'annen privat tjenesteyting' er en viktig reiselivsnæring som omfatter for eksempel museer og turistrelaterte sportsaktiviteter, men post og telekommunikasjon er ikke et typisk reiselivsprodukt. I det nasjonale satellittregnskap for turisme (NR-TUR) inngår det i alt 200 produkter. Dette antallet er redusert til 30 produkter i beregningsmodeller av regionale ringvirkningene.

Metodisk danner denne produktfordelingen utgangspunktet for beregningen av virkningstall. Virkningstallene er beregnet ved at det er lagt inn en eksogen impuls i den regionale økonomien tilsvarende 100 millioner kroner per turistkategori og et veid gjennomsnitt, i alt 500 millioner kroner⁹. Virkningstallene er basert på at det er lineære sammenhenger mellom impuls og effekt. Den lineære strukturen innebærer også at effekten vil bli den samme hvis forandringen i turistkonsum skulle være negativt. Det er ikke lagt vekt på å isolere aktivitet i reiselivsnæringene fra øvrig aktivitet, men i stedet er det antatt at impulsen kommer i tillegg og representerer effekter av endringer i turistkonsum. Resultatene må tolkes forsiktig dersom man ønsker å si noe om effektene av totalt turistkonsum i et fylke fordi effektene av at fylkets innbyggere og næringsliv er turister i andre fylker ikke er beregnet. Et forhold som har betydning for virkningstallenes størrelse og næringsfordeling er næringer som styres eksogent (markert med E i tabell 6.2), dvs. at produksjonen i noen næringer er uavhengig av turistterspørselen. Dette gjelder spesielt næringer der produksjonen er politisk styrt (statlig og kommunal virksomhet), eller der produksjonen er basert i ressurser eller markeder utenfor regionen (som i primærnæringer). Virkningstallene i disse næringer blir dermed lik null.

⁹ Størrelsen på impulsen er bare en antakelse og for så vidt uinteressant.

Tabell 6.2 Direkte, Indirekte (inkl. induserte) og totale virkninger av en 10 prosent økning (500 millioner Nkr., 1992 priser) i turistkonsum i Hordaland, med multiplikatorer.

	direkte	indirekte	totalt	Multiplikator
1 Jordbruk		E	0	
2 Skogbruk		E	0	
3 Fiske og fangst		E	0	
4 Fiskeoppdrett		E	0	
5 Bergverksdrift		E	0	
6 Fiskeforedling		2	2	
7 Annen næringsmiddel		13	13	
8 Produksjon av tekstiler		1	1	
9 Produksjon av trelast		0	0	
10 Produksjon av treforedling		1	1	
11 Grafisk produksjon		4	4	
12 Kjemisk produksjon		5	5	
13 Mineralisk produksjon		1	1	
14 Metaller		1	1	
15 Verkstedproduksjon		6	6	
16 Bygging av skip ..		E	0	
17 Møbler og annen industri		0	0	
18 Kraft og vannforsyning		6	6	
19 Bygg og anlegg		16	16	
20 Olje- og gassutvinning		E	0	
21 Varehandel	67	23	90	1,33
22 Hotell og restaurant	141	7	148	1,05
23 Utenriks sjøfart	57	18	75	1,33
24 Innenriks transport	130	23	153	1,18
25 Post og telekommunikasjon	0	11	11	
26 Bank og forsikring	0	9	9	
27 Forretningsmessig Tjenesteyting	25	36	61	2,47
28 Annen privat tjenesteyting	81	13	94	1,17
29 Kommunal tjenesteyting		E	0	
30 Statlig tjenesteyting		E	0	
Produksjonseffekt	500	196	696	1,39

Kilde: Brændvang et al, 2001

Virkningstallet summert for alle næringer sett i forhold til den direkte impulsen kalles *produksjonsmultiplikatoren*. For Hordaland fylke er denne beregnet til **1,4** (1,39). Det vil si at når turistkonsum øker med 1, er den totale produksjonsveksten 1,4. Med andre ord vil en økning av turistkonsumet på 500 mill. kroner føre til ringvirkninger på 196 mill. kroner. Simuleringen er foretatt over 2 år etter initialimpulsen fordi konsumforsinkelsen vil da slå fullt ut. Forsinkelsen oppstår ved at en del av den konsumdisponible inntekt som tjenes opp i løpet av første året først benyttes til konsum i det påfølgende året. Virkningstallene i tabellen 6.2 gir oss en oversikt over hvilke næringer som er mest turistrettede (reiselivsnæringer) og hvilke næringer i fylket som i størst grad leverer til disse (der de indirekte virkninger er størst). Vi vil gjøre oppmerksom på at virkningstallene gjør oss i stand til å beregne effektene

av en gitt endring i turistkonsumet, men at de ikke sier noe om hvor store endringer i turistkonsumet som kan forventes i framtiden. Tallene kan imidlertid kombineres med regionale prognoser for turistkonsum og gi totaleffektene for en region av forventede endringer i turistkonsumet.

Multiplikasjonsfaktorer er også gitt for de enkelte turistnæringer i fylket (siste kolonne i tabell 6.2). Selv om tallene er avhengig av sektorfordelingen for initialimpulsen (konsumveksten) viser de at en økning i turistkonsum øker produksjonen i disse næringer med mer enn initialøkningen. Vi finner at faktisk 120 mill. kroner av de totale indirekte virkningene er relatert til de næringer som ble definert som typiske turistnæringer. Ingen av disse næringene er med andre ord rene turistnæringer. Målt ved det laveste forhold mellom totale og direkte virkninger er hotell- og restaurant næringen den mest "turistifiserte" hvor de indirekte (induserte inkl.) virkningene utgjør kun 5 prosent av de direkte effektene. Den minst "turistifiserte" næringen er forretningsmessig tjenesteyting, hvor de indirekte virkningene utgjør 147 prosent av de direkte effektene. Turistkonsum består i all hovedsak av konsum av tjenester. Strukturelt vil derfor også de fleste induserte virkningene forekommer i produksjon av tjenester. Samlet sett bidrar turismen med 140 mill. kroner i indirekte virkninger til denne næringen i Hordaland. Resten, ca 55 mill. kroner, genereres innenfor produksjonsindustrien (inkl. bygg og anlegg).

Beregninger viser at produksjonsmultiplikatoren varierer fra 1,15 til 1,7 for ulike fylker i Norge (Johansen et al, 2002). Det er dermed stor variasjon i indirekte virkninger mellom fylker. De største multiplikatorene finnes i Oslo og Akershus, noe som må sees i sammenheng med lokaliseringen av Gardermoen hovedflyplass, mens de minste finnes i Vestfold og Finnmark. Dette kan tolkes som at det kommer mer vekst ut av hver turistkrone i Oslo og Akershus enn i andre fylker. Hordaland ligger trygt plassert i øvre mellomsjiktet. Generelt kan man si at de direkte virkningene av turistkonsum er større enn de indirekte i alle fylker fordi multiplikatoren er mindre enn to. Det er også variasjon i multiplikatoren mellom ulike turistkategorier. Relativt sett er ringvirkningene større for innenlandske forretningsreisende enn for de andre turistkategoriene og motsatt har etterspørselen fra utenlandske feriereisende lavest ringvirkninger. Dette gjelder i alle fylker. Inndelt etter nasjonalitet har utenlandske feriereisende imidlertid høyst ulike forbruksmønstre (se Kap. 5). Satelittregnskapet summerer opp gjennomsnitt for fire heterogene grupper turister. Er man interessert i ringvirkninger av en gitt subkategori turister må egne beregninger til.

Modellen gir i utgangspunkt ikke grunnlag for å beregne effekter av turisme på lavere geografisk nivå enn fylke. En ytterligere regionalisering, å beregne både direkte og indirekte virkninger på kommune eller områdenivå, er teknisk mulig men fordyrende. Overnattingstall og konsumtall for vedkommende området må beregnes eksogent, dvs at for eksempel områdets hytte- og campingovernattingens andel i fylket må brukes som fordelingsnøkkel. Sammen med forbruksdata for stedstype og overnattingskategori kan man så beregne de direkte virkninger av turistkonsum i området. For å beregne de indirekte virkningene er det behov for informasjon om næringsstrukturen i de enkelte kommuner. Kommunenes andel av fylkets sysselsetting i hver næring, sammen med FNR-data for fylket kan så brukes til å beregne de indirekte effektene av turismen. Generelt sett vil multiplikatoren være høyere for fylket enn for mindre regioner fordi egendekningen av varer og tjenester er lavere jo mindre et område er. Det innebærer et større behov for import utenfra og dermed lekkasjer til andre områder. Stedstype (stor by, tettsted, bygd) danner grunnlaget for registreringen av forbrukstallene. På samme måte som for geografisk-politisk nivå kan det argumenteres for at generelt vil ringvirkningene av turismen være større for byer enn for bygden, nettopp fordi næringsstrukturen er mer variert i byen og dermed mindre risiko for lekkasjer. I tillegg har byer mer tjenesteproduserende virksomhet og tiltrekker i større omfang innenlandske forretningsreisende som genererer, relativt sett, større ringvirkninger. Vi antar derfor at Bergen har større produksjonsmultiplikator enn for eksempel Osterfjord/Bjørnefjord regionen og fylkesgjennomsnittet.

6.2 Indirekte sysselsettingsvirkninger

Modellverktøyet fokuserer på effekter for produksjonen, men kan også gi grunnlag for beregning av virkningstall og multiplikatorer for sysselsetting. Sysselsetting er definert som produksjonsverdi multiplisert med produktivitet. Det vesentligste av sysselsettingen som følge av turismen i Hordaland finnes i overnattings- og serveringssektoren (Kap.3). Etterspørselen skaper også arbeidsplasser i en rekke andre næringer. Siden produktiviteten varierer mellom næringer vil sysselsettingsmultiplikatorer kunne avvike fra produksjonsmultiplikatorer. Indirekte sysselsettingsvirkninger er generelt vanskelig å beregne og vi er henvist til å gjøre gjennomsnittsbetraktninger. Det vil si at vi går ut fra antall årsverk per million kroner i de ulike næringer. Hvorvidt dette gir et riktig bilde kan diskuteres. I noen tilfeller (for eksempel i transportnæringen) vil den ekstra omsetningen turismen medfører

resulterer i at en rekke arbeidsplasser opprettholdes som ellers ville bli lagt ned. I andre tilfeller vil turistomsetningen kunne håndteres med tilnærmet samme antall sysselsatte. Hotellnæringen kan være et eksempel på det siste. Med en romutnyttning mellom 29,5 prosent (S/Ø/A) og 65,7 prosent (Bergen) vil det være nærliggende å si at næringen ikke har behov for å øke antall sysselsatte. Unntaket er når nye aktører kommer inn i bildet.

Omsetningen¹⁰ i Hordaland i reiselivsrelaterte næringer var på 9,916 milliarder kroner i 2001 hvis vi ser bort fra utenriks sjøfart som produserer mer enn dobbelt så mye som alle reiselivsnæringer til sammen. Hvis vi anvender ovennevnte produksjonsmultiplikator på dette beløpet tilsier dette indirekte virkninger for 3,86 milliarder kroner. Antall årsverk i forhold til produksjonsverdien er forskjellige fra næring til næring. I transportnæringer regner man med 1,9 årsverk per million omsetning, mens man beregner kun 0,7 årsverk per million omsetning i varehandelen. I varehandelen er dermed omsetningen per ansatt atskillig høyere enn i andre næringer, men fordi vi ikke har tilgjengelige tall for omsetning per årsverk på fylkesnivå antar vi at 1 årsverk tilsvarer 1 million kroner i omsetning. Dette tilsier at turismen genererer indirekte sysselsetningsvirkninger på **3 860 årsverk** i Hordaland. Vi gjør igjen oppmerksom på at det dreier seg om relativt løse anslag.

Tabell 6.3 Stipulerte ringvirkninger (indirekte og induserte virkninger) i Hordaland med utgangspunkt i omsetning i reiselivsrelaterte næringer

Omsetningsmessige ringvirkninger	3, 86 milliarder kroner
Sysselsettingsmessige ringvirkninger	3 860 årsverk

Forutsett at det finnes ledig kapasitet i fylkets økonomi, noe som viser seg å være tilfelle i en rekke næringer i Hordaland (se hotell- og restaurantnæringen) og tatt i betraktning indikatorer som arbeidsledighetstall representerer turismen et betydelig vekstgenererende potensial.

¹⁰ Det er veldig liten forskjell mellom omsetning og produksjonsverdien i Hordaland.

7 LITTERATUR

- Brændvang, A. et al (2001) *Regional Satellite Accounts for Tourism – Data, Concepts, Methods and Applications*. Paper presented at the 41st conference of the E-RSA, Zagreb
- Brændvang, A. & Sørensen, K. (2002) *Fylkesfordelt satellittregnskap for turisme*.
SSB rapport, 2002/9
- Denstadli, J.M. (2002) *Den nasjonale reisevaneundersøkelsen 2001: Ferie og fritidsreiser*
TØI rapport 614/2002.
- Denstadli, J.M. (2002) *Den nasjonale reisevaneundersøkelsen 2001: Arbeids- og tjenestereiser* TØI rapport 596/2002.
- Dybedal, P. (2002) *Fordeling av turistovernattinger på fylker*. TØI rapport 589/2002.
- Dybedal, P., Winther, P-E. (2001) *Reiselivet i Oslo – organisering, omfang og betydning*.
TØI notat 1182/2001
- Evensen, T. (1999) *Utlendingers konsum i Norge* SSB notat 99/47
- Evensen, T. & Sørensen, K. (1997) *Turismens økonomiske betydning for Norge*. SSB
rapporter 97/22.
- Fletcher, J.E. (1989) Input-output analysis and tourism impact studies. *Annals of Tourism Research*, Vol. 16, pp 514-529.
- Flognfeldt, T (1995) *Areal, sted og reiserute*. Fagbokforlaget 1995.
- Granseth, T. (2001) *Formidling av private hytter gjennom hytteformidler*. SSB notater
2001/63.
- Haukeland, J. & Grue, B. (1996) *Turistenes forbruk i Norge sommeren 1995*.
TØI rapport 320/1996.
- Jacobsen, J. et al (2003) *Utenlandske turistenes forbruk i Norge sommeren 2002*.
TØI rapport 636/2003.
- Jean-Hansen, V. (1995) *Regionaløkonomiske effekter av reiseliv*. TØI rapport 315/1995.
- Jean-Hansen, V. (1996) *Forbruksundersøkelser blant vinterturister og norske kurs- og konferansedeltakere*. TØI rapport 337/1996).
- Johansen, S. et al (2002) *Regionaløkonomiske virkninger av reiseliv - Utvikling av en*

analysemodell Oslo: NIBR-rapport 2002:23

Kann, F. (2001) *Konvertering av SSBs beregninger til inngangsdata for PANDA*.

Upublisert notat, NIBR 2001

Rideng, A. & Grue, B. (2002) *Gjesteundersøkelsen 2002*. TØI rapport 612/2002.

Sevaldsen, K., Hansen, K. (2002) *Reiselivet i Hardanger* Bergen/Tromsø: rapport

WTO, 1994 *Recommendations on Tourism Statistics*. United Nations and World Tourism Organisation Statistical Papers, Series M No. 83, New York

SSB: *Reiselivsstatistikk 1999*. SSB rapport C610.

SSB: *Strukturstatistikk for samferdsel og reiseliv 2000*. SSB rapport C738.

SSB: *Overnattingsstatistikk 2001*. SSB Rapport C732 2002.

SSB: *Ferieundersøkelsen 2001*. SSB Rapport C743 2002.

VEDLEGG**Ferjedrift i Hordaland**

Fra 31/12 2001 overtok HSD ferjeaktiviteten til BNR i Nordhordland. Stort sett alle ferjer innenfor Hordaland drives derfor av HSD fra denne datoen. HSDs trafikkstatistikk for 2001 og 2002 inneholder også de tidligere BNR ruter.

Formålet med dette notatet er å gi en oversikt over aktiviteten fordelt på de forskjellige reiselivsregioner i Hordaland. Det drives 18 ferjeruter i Hordaland. Noen ruter holder seg innenfor en enkelt av de definerte regioner. Andre går mellom to regioner. I den følgende oversikt er rutene gruppert etter regiontilknyttingen til det første navn i rutebetegnelsen. Når ruten går mellom to regioner er begge regioner nevnt. Alle tall i tusen.

Region	Rute	Passasjerer 2001	Prosent av total
1 - 4	Breistein-Valestrandsfossen	608	9
1 - 7	Hjellestad-Kløkkarvik	40	1
2	Kinsarvik-Utne-Kvandal	568	8
2	Bruravik-Brimnes	674	10
2	Jondal-Tørvikbygd	199	3
4	Hatvik-Venjanaset	689	10
4 - 6	Halhjem-Våge-Bruntveit	258	4
4 - 6	Halhjem-Sandvikvåg	1 352	20
4 - 6	Krokeide - Austevol	470	7
5	Leirvåg-Skipsvik-Sjøvåg	265	4
5	Sævrøy-Fedje	85	1
6	Løfallstrand-Gjermundshamn	352	5

6	Utaker-Matre-Skånevik	170	3
6	Leirvik-Ranvik-Sunde	448	7
6	Langevåg-Buavåg	145	2
6	Hodnaneset-Jektevik-N.Huglo	242	4
6	Fjellberg-Sydnes-Utbjos-Leirvik	50	1
6	Husavik-Sandvikvåg	77	1
Alle regioner		6 692	100

Kilde: Trafikkstatistikk fra HSD Sjø AS.

Ruterne med utgangspunkt i region 1 har 10% av den samlede trafikk. Region 2 har 21% av trafikken i Hordaland. Region 4 har 10% av den samlede trafikk. Hertil kommer en andel fra 4-6 som har 31% av den samlede trafikk. Region 5 har 5% av den samlede trafikk. Region 6 har alene i alt 23%. Samlet sett blir Sunnhordland den viktigste region med hensyn til innenlandsk sjøtransport.

Beregninger på grunnlag av personbilenheter¹¹ gir bare små avvik i andelene for de viktigste av regionene. Region 2 har her 24%, mens Region 6 alene har 21%. Ruterne mellom Region 4 og Region 6 har 33% av personbilenhetene.

Det eksisterer ikke statistikk som fordeler denne trafikken på nordmenn og utlendinger. Noe informasjon om yrkestrafikk og busser kan eventuelt utledes av lengden på biler som er fraktet.

¹¹ En personbilenhet er et uttrykk for lengden på de enheter som er fraktet med ferge. Lange kjøretøyer tilordnes flere personbilenheter. Denne måleenheten gir mulighet for å sammenlikne den samlede trafikk med forskjellige typer kjøretøyer.